

XVII. Yüzyıl Sonu Ve XVIII. Yüzyıl Başlarında Kastamonu Şehrinde Mahalle Adları Lakaplar, Aile Teşekkülü, Eğlence ve Ekonomik Hayat

Street Names, Titles, Family Formation, Entertainment And Economical Life In City Of Kastamonu In 17 And 18Th Centuries

Dr. Öğretim Üyesi Ahmet Rifat GÜZEY *

Öz:

Genel bir devlet karakterine sahip Türkler'in kurduğu bir devlet olan Osmanlı İmparatorluğu şehirlerinde mahalleler başlangıçta aynı tarzdadır ve hepsi bir dinî yapının çevresinde düzenlenmiştir. Devleti teşkil eden şehirlerin mahallelerinde çoğunlukla ve özellikle de Müslüman cemaat arasında bir kurucu, karizmatik bir dini lider veya sadece serveti, ya da otoritesi için saygı duyulan bir kişi bulunurdu. Mahalleler asırlar boyunca yer adlarının da şahitlik ettiği gibi, belki de başlangıçta etnik, kabilesel ve dinî homojenliklerin sayesinde bir anlamda özelliklerini korumuşlardır. Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı toplumunda da aynı dönem toplumu insanlar, dinlerinin buyruklarına ve tarihî süreç içinde oluşan örf, âdet ve geleneklerinden doğan ilkelere göre düşünürler, konuşurlar, hareket ederler, işlerini yürütür, evlenir, mal-mülk edinir, mîras bırakırlar ve ölürlerdiler. Bu temel prensiplere rağmen, toplumun değişik kesimleri, bilgi ve görgü seviyelerine ve içinde buldukları ortamların değişik şartlarına göre ayrı hayat tarzlarına sahiptiler. Bu sebeple Osmanlı toplumundaki gündelik hayatın, incelenen toplum birimlerinin

Kastamonu Üniversitesi Rektörlüğü (Cumhuriyet Meydanı Yanı), Cebrail Mahallesi 10 Aralık, Caddesi
No:15, 37200, KASTAMONU/TÜRKİYE, aguzey@kastamonu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0931-886X>

kendi yapıları çerçevesinde ele alınması uygun olacaktır. Araştırmamızda Kastamonu özelinde XVII. yüzyıl sonu ve XVIII. yüzyıl başlarında mahkeme kayıtlarından yola çıkılarak; şehir yapısı, mahalleler, aileler ile lakapları, ailenin oluşumu ve evlenme-boşanma olayları yanında, şehrin ekonomisi incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Kastamonu, Mahalle, Sülaleler, Evlenme, Boşanma, Ticaret.

Abstract:

Streets of cities were isostructural and built within the terms of religious belief in Ottoman Empire that was established by Turkic people. Especially a founder among Muslim community, charismatic religious leader or persona grata settled in these neighborhood. Streets maintained their characteristics through religious, tribal and ethnic homogeneity from beginning as place names testified. Peoples of the same period in Ottoman thought, spoke, behaved, conducted business, married, acquired property, legated and died with regard to the orders of religion and tradition such in European countries. Various segments in society had different ways of life according to knowledge, experience and environmental conditions albeit these fundamentals. Daily life in Ottoman society has to be evaluated according to the social units for this reason. Configuration of the city, neighborhood, families and their nicknames, composition of families, marriage-divorcement events and also economy of the city specific to Kastamonu for late 17th and early 18th centuries was investigated in this research.

Keywords: Ottoman, Kastamonu, Neighborhood, family, marriage, divorce-ment, tradership

Giriş:

Araştırmamızda Kastamonu özelinde XVII. yüzyıl sonu ve XVIII. yüzyıl başlarında mahkeme kayıtlarından yola çıkılarak; şehir yapısı, mahalleler, aileler ile lakapları, ailenin oluşumu ve evlenme-boşanma olayları yanında, şehrin ekonomisi incelenmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti'ndeki Avusturya elçisi Busbecq, Kanuni Sultan Süleyman zamanında, Anadolu insanı ve Osmanlı devlet anlayışı ile ilgili tespitlerini anlatırken, Türk insanı hakkındaki kanaatlerini şu cümlelerle özetliyordu: “Türkler, insanlarda meziyetin babadan oğula irs yoluyla intikal ettiğine, bir miras gibi elde edildiğine inanmazlar. Bunu kısmen Allah'ın bir ihsanı, kısmen de çalışmanın, zahmetin, gayretin bir mükâfatı telâkki ederler. İşte bu suretle Osmanlı İmparatorluğu'nda şevket ve makamlarla, idari mevkiiler, liyakat ve maharetin mükâfatıdır. Namussuz, tembel, âtil, bilgisiz olanlar hiçbir zaman yüksek mevkilere tırmanamazlar. Hakir ve zelil bir halde kalırlar. Osmanlıların neye teşebbüs ederlerse muvaffak olmalarının, bütün dünyada hâkim bir ırk haline gelebilmelerinin, imparatorluğun hudutlarını daima genişletmelerinin sebep-i hikmeti budur” (Busbeck, 1943: 40-41).

1300'lü Yılların başlarında Kastamonu'dan geçen ünlü gezgin İbn-i Battuta Kastamonu'yu, “güzel ve büyük bir şehir...” (Darkot, 1971: IV/401) olarak tanımlamaktadır. Genellikle Ahi zaviyelerinde konaklayan bu seyyah (Cumbur, 1989: 7/15) “Tuhfetü'n-nuzâr, fi garâibi,l-emsar ve acâibi'l-esfâr” adlı seyahatnamesinde Kastamonu'yu şöyle tanıtır:

“Bu Şehir Anadolu'nun en büyük ve en güzel beldelerinden biridir. Yaşamak için pek çok kolaylıkları olan, eşya fiyatlarının en ucuz olduğu yerler arasında bulunmaktadır”, Bu şehirde 40 gün kaldık, iki dirhem (gümüş para) vererek besili bir koyun alıyor ve yine iki dirhemle bize yetecek kadar ekmek sağlıyorduk. Bu nevale bizlere bir tam gün yetiyordu. Kafitemiz on iki kişi olup, iki dirhemlik bal helvası alsak doyuyorduk, Bir dirhemlik kestane ile ceviz aldık mı, hepimiz yesek dahi yine de artıyordu, kışın en şiddetli günlerini geçirdiğimiz halde bir yük odunu tek bir dirhemle satın almak mümkün idi. Bugüne kadar dolaştığım bunca bu şehir kadar ucuzuna rast gelmemiştim.” (Parmaksızoğlu, 1971: 60)

Şemseddin Sami'nin «Kamüsu'l-a'lâm» adlı eserinde belirttiğine göre (Sami, 1306/1890: V/3662) eski haliyle Kastamonu, Anadolu'nun Batı Karadeniz sahilindeki iki önemli Osmanlı vilayetinden biridir ki diğeri Trabzon idi. Aynı kaynağa göre Anadolu Beylerbeyliği merkezi Kütahya'ya bağlı 14 sancaktan biri olan bu güzel vilayetin 980 000'i aşan nüfusundan 16 000'i Rum, 6 000'i Ermeni ve kalan 960 000 kadarı ise Sünni Müslüman Türkler' den oluşmakta idi. 1101 tarihli Şer'iyye sicil defterinden anlaşıldığına göre XVIII'inci asır sonlarında Kastamonu livasının bağlı sancaklarıyla birlikte 32 kazası bulunmakta idi.

Osmanlı Devleti'nin gayr-i Müslim teb'ası için kullandığımız zimmi ifadesine, incelediğimiz şer'iyye sicil defterlerindeki zamanın yüz yıl öncesiyle ilgili,

H.990/M.1582 tarihi tarihli tahrir kayıtlarında da rastlıyoruz. Bu kayıtlara göre Kastamonu merkezindeki hanelerde gayr-i Müslim bulunduğuna dair bir ifade olmamasına rağmen, gerek elimizdeki şer'iyye sicil defterlerinde mevcut *Agop, Anastos, Andon, Anet, Arslan, Astalos, Balaban, Bedros, Breşkova, Canik, Cankuru, Enasır, Endiryaz, Feron, Hayk, Karabit, Kerehki, Kilos, Kirkor, Krankıl, Lefter, Makil, Meyram, Mihail, Nazar, Nikalov, Nikola, Pereskuh, Rosti, Saha, Sava, Serkis, Şemğun, Toros, Tosun, Vartan, Vasili* gibi isimlerden ve gerekse daha sonraki tarihleri kapsayan salname kayıtlarından yola çıkarak, XVIII. yüzyıl başlarında Kastamonu şehrinde yaklaşık 800 civarında, çoğunluğu Rum ve birazı da Ermeni Hristiyan azınlık bulunduğu ileri sürülebilir. Zaten K'amusul-a'lam'daki bilgilerde de, 1600 lü yıllarda Kastamonu'da 727 Rum ve 106 Ermeni olduğu doğrultusundaki ifadelerde, bizim bu tezimizi doğrular mahiyettedir. Ancak tüm bu azınlığın da Türkçe konuştuğu yine kayıtlarımızdan anlaşılmaktadır.

Vilayet genelinde ki 3.059 cami ve mescid,* 168 tekke ve zaviye, 38 kilise ve manastır,** 137 medrese ve kütüphane,*** 3070 mekteb, 7 imaret, 9 hastane,**** 13.581 dükkân, mağaza ve kahvehane,**** 467 han, 102 hamam, 4.829 hızar ve su değirmeni, 136 fabrika, 20.546 bağ ve etrafı ağaçlarla çevrili 4.030 bahçesi vardır,

H.990/M.1582 tarihli Kastamonu sancağı tahrirlerine dayanarak (Tosunoğlu, 1996) Kastamonu şehir merkezinde 1634 hane bulunduğu ifade olunmaktadır. 1690 yılı Şer'iyye sicil kayıtlarına göre liva kadıliklarındaki hane sayısının 2157 (Yine Şemseddin Sami'ye göre bunlardan 1919 u Kastamonu şehir merkezinde.) olarak gösterildiğine Şahit oluyoruz. Nüfus miktarındaki ortalama artışın yaklaşık %010 olmasından yola çıkarak ve ayrıca elde ettiğimiz bilgileri Şemseddin Sami'nin ifadeleriyle uzlaştırarak Kastamonu'daki şehir nüfusunun 18. Asır başlarında 25.000 civarında olduğunu söyleyebiliriz. Bu nüfusun XVIII. asırda ancak %3 kadarı gayr-ı Müslimlerden, geri kalan %97 si ise Müslüman Türkler' den oluşmaktaydı, Anadolu' da Türkleşme ve İslâmlaşma Hareketinin başladığı 1074 yılında 100,000 Çadır ahalisiyle¹ Anadolu' da Müslüman Türklerin ilk yerleşim merkezlerinden biri olan Kastamonu'da, büyük ilim adamı ve tarihçimiz Prof.Dr. Faruk SÜMER'in tespitlerine göre 6 tane Kayı, 2 tane Karaevli, 5 tane Dodurga, 9 tane Aşşar, 5 tane Çavuldur, 6 tane Çepni, 8 tane Eymür, 6 tane Yüreğir, 8 tane İğdir, 3 tane Büğdüz ve bir tane Bayındır adını taşıyan (Sümer, 1972; 212/214) Yerleşim alanlarının, mevcudiyeti, "bu güzel beldedeki Oğuz iskânının yoğunluğuna ve halkının da öz be öz Türkmen nüfus barındırdığına delalet eder.

İşte bu Türk nüfus yoğunluğu Anadolu'da ki XIII. Asır Moğol İstilasında Muzafereddin Yavlak Aslan'dan başlamak üzere, (Turan, 1989; 1-6) XVII. Yüzyılın ortalarındaki Osmanlı'nın çözülüş dönemlerinde Kastamonulu Hüseyin Çavuş ve nihayet Kurtuluş Savaşı ile Çanakkale'de dedelerimden 10 tanesinin de aralarında bulunduğu binlerce şehidiyle, diyar-ı şüheda diye isimlendirebileceğimiz bu şehir Anadolu Türklüğünün kurtuluşundaki topyekûn tarihi mücadele de en ön saflardaki yerini alacak, hatta belgelere göre Van ve Diyarbakır Tımarlı Sipahilerinin 20

¹ Bkz. İslâm Ansiklopedisi, C,12/2, Türk'ler Maddesi.

ye yakın Padişah talimatına rağmen katılmalarının sağlanamadığı 1687 Avusturya Seferindeki üstün hizmetlerinden dolayı padişah II. Süleyman tarafından ödüllendirilecektir.²

Bu genel anlatımlardan sonra Kastamonu şer'iyye sicil kayıtlarına göre XVII. Asır sonu ve XVIII. Asır başlarındaki durumuyla ilgili tespitlerimizi ele alabiliriz.

Öncelikle tahrir kayıtlarından elde ettiğimiz bilgilere göre Kastamonu Sancağının bağlı sancaklarla beraber 32, merkez sancağın ise merkez dâhil Göl, Devrekâni, Küre, Ayandon (Ayancık) Hoşalay (Türkeli), Şenpazar, Sinop, Boyabat, Taşköprü, Durağan, Araç (Araç) ve Daday olmak üzere on iki kazası bulunmakta idi.³ Biz bu makalemizde genel hatlarıyla Kastamonu Şehir merkeziyle ilgili konularda tespitlerimizi ortaya koyacağız.

Mahalleler ve lakaplar:

Bu Çalışmamızda Kastamonu şehir merkezi ile ilgili değerlendirmeler ele alınacağından, öncelikle merkez ilçeyi oluşturan mahallelerin isimlerine temas etmeye çalışalım. Tahrir kayıtları ve şer'iyye sicil defterlerindeki ifadelerde zaman zaman bazı farklılıklar olsa da XVIII. Asır başlarında Kastamonu'da mevcut mahallelerin; Abdulcabbar, Akmescid, Aktekke, Alacamecid, Alpaslan, Arız, Atabey-gazi, Aycılar, Bedir-gazi, Beğçelesi, Budamış, Cebail, Cemal-ağa, Çevgani, Deveciler, Frenkşah, Gökdere, Hacı-dursun, Hacı-hamza, Halife, Hamza-ağa, Honsalar, Hüseyin-çelebi, İbn-i Neccar, İbn-i Sa'di, İbn-i Süle, İsfendiyar-beğ, İsmailbeğ, Kabalı, Kanara, Kebkebirler, Kırkçeşme, Kübcügez, Medrese-i Atabeg, Musafakih, Muzaffereddin, Seydiler, Püre, Saraçlar, Sofular, Şadi-beğ ve Tehir-fakih, Topçuoğlu olmak üzere, 43 tanesinin kayıtlarda müşterek olduğu, ayrıca Akçeşme, Dürüdger-zade, Elya-arşan ve Türbe mahallesi adlarının farklılık arz ettiği görülmektedir. Bunun yanında Bedir-gazi mahallesine bazı kaynaklarda Bedir-fakih; Halife mahallesine, Çölmekci; İbn_i Sadi mahallesine, Dağdur; Kabalı mahallesine, kubeli ve Püre mahallesine ise yora şeklinde aktarımlar yapılmışsa da⁴ bunlardan son ikisinin yanlış yazıp okumalardan kaynaklanan hatalar olduğu, diğer öncekilerin ise şimdi olduğu gibi zamanla mahalle adlarının değişmiş olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Muhtemelen 1714-1715 yıllarında büyük bir yangın yaşamış olan Kastamonu'da⁵ (Güzey, 2018; II/41) özellikle merak edilebilecek konu, bu mahallelerden hangisinin halen aynı isimle mevcut olduğu hususudur.

² 411/1 no'lu Kastamonu Şer'iyye Sicilinden aktarım. "...şeriat-şiar Kastamonu Kadısı Efendi zide fazlahu tahiyyat-ı safiyyat ithafından sonra inha olunan oldur ki, taht-ı kazanızda halen yeniçeri Serdarı olan otuzbir bölüğün mütekeid Hüseyin nam yoldaşı işbu sene-i nübarekede sefer-i hümayunda olan ğazavâtda mevcud ve hizmeti sebkât itmekle Serdrlığı kenduye ibka ve mukarrer..

³ 238 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530). T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel müdürlüğü. Osmanlı Arşiv Dairesi Bşk., Yayın nu. 20., Ankara 1994

⁴ Adı Geçen Defter, Kastamonu livası yer adları bölümü s. 107, 113, 114, 117, 123.

⁵ "...Kastamonu kazasının mahallât ve kurasından olub evkaf ve serbest olan kuralar ile ihrâk olan mahallâtıdan bâdel-ihrac bakı kalan mahallât "

Bunlardan Akmesjid, Aktekke, Atabeygazi, Beğ-çelebi, Cebrail, Deveciler, Honsalar, İsfendiyar-beğ, İsmail-beğ, Kebkebirler (Hepkebirler), Kırkçeşme, Kübcüğez, Medrese-i Atabeg, Muzaffereddin, Saraçlar ve Topçuoğlu mahallelerinin isimleri halen mevcut olmakla beraber, diğer mahalle isimlerinin durumları hakkında bugünkü bilgiler şöyle gösterilebilir;

Mahallenin eski adı	Bugünkü adı veya durumu
Abdulcabbar	Kırkçeşme mahallesine ilhak olmuştur.
Alaca-mescid	Akmesjid mahallesine ilhak olmuştur.
Alpaslan	Hisarardı ve Atabey gazi mahallesine ilhak olmuştur.
Arız Yavuz-selim	mahallesine ilhak olmuştur.
Bedirgazi	Akmesjid mahallesine ilhak olmuştur.
Budamış	Bugün aynı isimle anılan semt.
Cemalağa	Hisarardı mahallesine ilhak olmuştur.
Çevgani	Honsalar ve Akmesjid mahallesine ilhak olmuştur,
Frenkşah	Beğ-çelebi mahallesine ilhak olmuştur.
Göğdere	Honsalar mahallesine ilhak olmuştur.
Hacı-dursun	Hepkebirler mahallesine ilhak olmuştur.
Hacı-hamza	Hisarardı mahallesi olarak geçmektedir.
Hüseyin-çelebi	Bugün İsfendiyarbey Mahallesi adıyla geçmektedir.
İbn-i Neccar	Yavuz-selim mahallesine ilhak olmuştur.
İbn-i Sa'di	Akmesjid mahallesine ilhak olmuştur.
İbn-i Sule	Hepkebirler mahallesine ilhak olmuştur.
Kabalı	Tesbit edilemedi.
Kanara	(Eski Belediye ile mevcut lisenin arası veya Sinan-bey civarı)
Musa-fakih	Hisar-ardı mahallesi olarak geçmektedir.
Püre Honsalar	mahallesine ilhak olmuştur.
Seydiler	Honsalar ve Akmesjid mahallesine ilhak olmuştur.
Sofular	Yavuz-selim Mahallesi
Şadi-beğ	Atebey-gazi mahallesine ilhak olmuştur.
Tahir-fakih	Hepkebirler mahallesi dâhilindeki (Kâbe mescidi Şamlıoğlu çıkması civarı).

Tahrir defterinde adı geçen mahallelerde kayıtlı nefer sayısından yola çıkarak, bu mahallelerin en büyüklerinin 34 nefer kaydıyla Aktekke Mahallesi, 32 nefer kaydıyla İsmail-beğ Mahallesi, 29 nefer kaydıyla Deveciler Mahallesi, 22 nefer kaydıyla Halife Mahallesi, 19 nefer kaydıyla İsfendiyar-beğ Mahallesi, 18 nefer kaydıyla Kırkçeşme Mahallesi, 17 nefer kaydıyla Cebrail Mahallesi ve 16 şar nefer kaydıyla Abdulcabbar Mahallesi ile Hacı-dursun Mahalleleri olduğunu ileri sürmemiz mümkündür.

O günün şartlarında, Kastamonu'daki mahalleleri oluşturan evlerin hemen hemen tamamında, en azından bir dönüme yakın bahçelerin bulunduğu hesap edilerek, bugünde aynı adla mevcut olan mahalle isimlerine bakıldığında, Kastamonu şehrindeki yayılımın Güney-Kuzey istikametinde bugünkü Gazi Stadyumu ile Kışla Parkı arasında; Doğu-Batı istikametinde ise Ahmet Dede Kabristanı ile Okmeydanı Kabristanı arasında, mevcuda yaklaşan bir alan ihtiva ettiğini söylemek pek zor olmasa gerekir.

XVIII. asır başlarında bu mahallelerde yaşayan lakaplarla ahalinin, çevrelerinde değişik deyişlerle Şöhret buldukları hem tahrir ve hem de Şer'iyye mahkemeleri kayıt defterlerinden anlaşılmaktadır. Kastamonu'muzda bugün mevcut soyadlarından yola çıkarak, asırlar öncesinden beri kullanılmakta olan bu lakapların, cumhuriyet dönemimizde çıkarılan soyadı kanunu gereği çoğunlukla nüfus kayıtlarına soyadı olarak geçtiği de söylenebilir.

İncelediğimiz XVIII Asrın başlarına ait belgelerde rastladığımız lakaplardan, bugün soyadı olarak kullanılan yüzlercesinden bir kısmını şöyle sıralayabiliriz;

Ayvatoğlu, Baharoğlu, Baltacıoğlu, Bereketoğlu, Boyacıoğlu, Boyalıoğlu, Bozacıoğlu, Cezayirlioğlu ve (Keleşoğlu; Daha çok Resulullah'ın soyundan olan Seyyid'lerin iskân edildiği Buzağıviran ve Karamuk köyleri ve civarında kayıtlı olanların yakını olan bu sülale halen aynı soyadını kullanmamakla “beraber benim de ana tarafından mensubu olduğum ailelerden ve bir kısmının Eroğlu soyadını taşıyanlardan oluşmaktadır.), Karabaşoğlu, Kundakçıoğlu, Sarıkadıoğlu (bu sülale Dokuz-kat Köyü'ne mensup ve Nasrullah Kadının da içinde bulunduğu bir ailedir), Boyacıoğlu, Arpacıoğlu, Serçeoğlu, Müftizadeler, Hocaoğulları, Taşcıoğlu, Çubukçu (oğlu), Devocioğlu (Kavak köyünden), Eynehanoglu, Gödeloğlu. Gökgez, Gökmen (oğlu), Hamzaoğlu, Himmetoğlu (XVIIİ. Asır sonlarında gerçekleştiğini tespit ettiğimiz bir nikâhta Mehir bedeli olarak yaklaşık öğünün üç evine denk gelecek rakamdan fazlası olan 500 kuruşu taahhüd etmeleriyle, adı geçen ve halen aynı soyadı ile tanınan sülalenin o gün için de çok varlıklı olduğu anlaşılmaktadır.)⁶, (Güzey, 2018; II/6) Camcıoğlu, Hocaoğlu, İdrisoğlu. **Hatunsaray ve kıyık Köylerinde;** Kadioğlu, Kalaycıoğlu, Karabaşoğlu., Karabulut (oğlu), Karakülâh,

⁶ “Himmet-zade Mehmet Ağa mahzarında asaleten ve vekâleten ikrar ve takrir-i kelim idüb bundan akdem vefat iden babam mezbur Hafız Mehmet Efendi'nin işbu yedinde olan bir küt'a temessük natık olduğu üzere müvekkil muma_ileyh Ahmed Efendinin yedinde olan bir küt'a hüccet mucebince babam müteveffay-ı mezbur zimmetinde olan yediyüzseksen kuruşun üçyüzotuz kuruşuna takas ve meblağ-ı baki dortyüzelli kuruş ile zevcem müteveffiy-e-i mezburenin zimmetinde mütekarrir ve ma'kudün aleyh beşyüz kuruş mehr-i müecceli ile mehr-i muacceline ta,yin....”

Kasırkaoğlu, Kıldır (oğlu), Kırışoğlu, Keloğlu, Keşcioğlu, Kundakçioğlu, Melekoğlu, Meydan (oğlu), Muharremoğlu (Bu sülalenin baba ve dedelerinin ulema sınıfindan olduğu anlaşılıyor), Paskaloğlu ile Sarialioğlusülaleleri (Kıyık köyünden) Sarıcı (oğlu), Serçeoğlu (Bugün soyadı olarak değil ama aynı lakabla tanınıyorlar) Sofuoğlu, Tabanoğlu, Taşcioğlu, Tekkeşin (oğlu), Turşucuoğlu, Uncuoğlu. **Kavak Köyünde**; Urgancıoğlu, Yanıkoğlu. **Dereköy'de**; Sabancıoğulları, Kabasakaloğulları, Bıyıkçoğulları, Çerkezoğulları, Terzioğulları, Bereketoğulları, Öküzoğulları, Kalaycıoğulları, Osmandedeoğulları, Kasırkaoğulları, (Tekkeşin) Tekyenişinoğulları, Kürtoğulları; **Kıyık Köyü'nde**; Yenikomşu (oğlu). Karakethüdaoğulları, Köleoğulları, İdrisoğulları, Yanıkoğulları, Sarialioğulları, Hançeroğulları, Paskaloğulları, Ahlatçioğulları, Altıkulaçoğulları, Çantaogulları; **Hatun-saray Köyü'nde**; İdrisoğulları, Ilgazlıoğulları, Teberoğulları; Kavak Köyü'nde; Hacibeşeoğulları, Çobancıoğulları, Miskinoğulları, Arapoğulları, Yazıcıoğulları, Uncuoğulları, Devocioğulları, İsmailbeşe- oğulları, Solakoğulları, Gencalioğulları, Aynacıoğulları, Piroğulları; **Yarviran Köyü'nde**; Karaali- oğulları, Mıstacıoğulları, Karacaoğulları, Emiroğulları, Kırcalıoğulları; Kastamonu suyunun önemli bir kısmının temin edildiği **Depelce Köyü'nde**; Sofuoğulları, Beyoğulları, Kayyimoğulları, Müezzin oğulları ve Köleoğulları; **Ortaca Köyü'nde** ise sadece Suhteoğulları; **Buzağviran Köyü'nde**; Bozacıoğulları, Hacıoğulları, Uncuoğulları, Köroğulları, Abdurrahmanoğulları, Veysioğulları, Cezayirlioğulları, Kürtoğulları, Kurtyüzlüoğulları, Bilaloğulları, Yusufioğulları ve Cörcöroğulları; **Ahlatçık Köyü'nde**; Bozacıoğulları, Sakaoğulları, Deliömeroğulları, Deliosmanoğulları, Sofu- oğulları, Karahüseynoğulları, Ilgazlıoğulları, Bulgurcuoğulları, Uzunbayramoğulları; **Dağ Köyü'nde**; Çaycıoğulları, Tuzcuoğulları, Kolkızıoğulları, Enderhasanoğulları; **Göcek Köyü'nde**; Tuzcuveli oğulları, Gebeşoğulları, İmamoğulları; **Molla Köy' de**; Mollaoğulları, Tüfekçioğulları, Ahmet oğulları; Sağsağanlar Köyü'nde; Gömeçoğulları, İsmailoğulları ve Kürtoğulları; **Kızılçaviran Köyü' nde**; Kıbrızcıoğulları, **Erikli Köyü'nde**; Ayanoğulları, Sofuoğulları, Kelhasanoğulları, Bayram oğulları, Osmanoğulları, Araboğulları, Keremoğulları, Sipahioğulları; **Süküti Sultan Tekkesi Divanında**; Dervişoğulları, Şeyhbeyoğulları, Yamakoğulları, Kökhüseynoğulları ve Akmustafa oğulları; **Karamuk Divanı'nda**; Kabakçioğulları, Kamburoğulları, Keleşoğulları, Madenoğulları, Demircioğulları, Durmuşoğulları, Kösebayramoğulları, **Karamuk Köyü'nde**; Coroğulları, Musalli- oğulları, Gemalmazoğulları, Kocabaşoğulları, Bıyıklıoğulları; **Budak Divanında**; Yorgancıoğulları, Koşturucu oğulları ve Aynacıoğulları, **Kabakulak Köyü'nde**; Musaoğulları, Tiryakioğulları, Kuşçu- oğulları ve Kabakulakoğulları, **Kethüda Köyü'nde**; Kadıoğulları, Gökgözoğulları, Aynacıoğulları ve Kethüdaoğulları, **Kalur Köyü'nde**; Salihfendioğulları ve Körhüseynoğulları, **Beneközü Köyü' nde**; Delihüseynoğulları, Hacıoğulları, Kıldıroğulları, Yenikomşuoğulları ve Kırışoğulları, **Zoroğlu Köyü'nde**; Zoroğlu ve Malakoğulları, **Sorkun Divanında**; Tabanoğulları, Salihagaogulları, Kölehasanoğulları, Diyarbekirlioğulları, Emiroğulları, Berçinoğulları, Hüseyin-dedeoğulları, Ortakçioğulları, Sarıosmanoğulları, Caferoğulları, Sipahioğulları, Ölçücüoğulları, Kavaklıoğulları, Şüküroğlu Köyü'nde; Şüküroğulları ve Şabanoğulları, **Yazıcıoğlu Köyü'nde**; Kadıoğulları ve Yazıcıoğulları, **Meydanoğlu Köyü'nde**; Meydanoğul-

ları, İdrisoğulları ve Suhteoğulları, **Demirci oğlu Köyü'nde**; Demircioğulları ve Şeyhbeyoğulları, **Topçuoğlu Köyü'nde**; Tabanoğulları, Topçuoğulları, Eynehan-
noğulları ve Zilelioğulları, **Hasanşeyh Tekkesi'nde**; Tabanoğulları, Boyalı oğul-
ları, Mollaoğulları, Delioğulları, Gülşenoğulları, Gökmenoğulları, Beygircioğul-
ları, **Eymür Köyü'nde**; Şeyhmehmetoğulları, Beşirbeğioğulları, Ortakçioğulları,
Hacısatioğulları, Mollaahmet oğulları, Çavuşoğulları, Alikethüdaoğulları, Sa-
tılmışoğulları, Batmanoğulları, Bazarbaşioğulları, Keşçioğulları, Köleoğulları,
Şirinoğulları, **Aşağıvıran Köyü'nde**; Çırakkızıoğulları, Suhteoğulları, Gözlüko-
ğulları, Şeyhmehmet, Cevazoğulları, Sarıcıoğulları ve Haydaroğulları, **Kuyucak
Köyü'nde**; Kadioğulları, Çakıroğulları, Sadeoğulları, Hösükoğulları, Tiftiko-
ğulları, **Kayı Köyü'nde**; Eyyüb- oğulları ve Muratoğulları, **Baltacioğlu Köyü'nde**;
Hösükoğulları, Musaoğulları, Mantarcioğulları ve Baltacioğulları, **Akpınar
Köyü'nde**; Bozacıoğulları, Kadıaskeroğulları, Kuzuoğulları, **Camcı Köyü'nde**;
Sadeoğulları, Çubukcuoğulları, Camcıoğulları, **Kozluca Köyü'nde**; Eynehan
oğulları, Köleoğulları, İmamoğulları ve Boluluoğulları, **Mollaahmet Köyü'nde**;
Çorakoğulları ve Mollaahmetoğulları, (Kabaklı Dîvanı) **Musallar Köyü'nde**;
İmamoğulları, Bakibeşeoğulları, Basmacıoğulları, Köçekoğulları, Sakalhoğulları,
Berberoğulları, Cündioğulları, Hatipoğulları, Hasanbeşeoğulları ve Kötürümo-
ğulları, Örencik Köyü'nde; Başesgioğulları, Demircioğulları, Değirmencioğulları,
Sadeoğulları ve Cinalioğulları, **Güllef Köyü'nde**; Sadeoğulları, Halil oğulları, Ali-
beşeoğulları, Habeşlioğulları, Şerbetçioğulları, Calayoğulları ve Kansızoğulları,
Ellez Köyü'nde; Akkocaoğulları, Kerimoğulları, Sakioğulları, Sancioğulları, Ak-
bıyıklı oğulları, Kavalioğulları ve Büyükhüseyinoğulları, **Geriş Köyü'nde**; Sağıro-
ğulları, Hacıoğulları, Karaahmetoğulları, Kabaklı Köyü'nde; İmam-beşeoğulları;
Şahinoğulları, Zomburoğulları, Suhteoğulları, Cündioğulları, Şirinoğulları, **Yazı
Köyü'nde**; Sakalhoğulları, Araçlıoğulları, Dedebeşeoğulları, **Afurözü Köyü'nde**;
Sancioğulları, Mantaroğulları, Oruçoğulları, Sipahioğulları, Abdibeyoğulları,
Müezzinoğulları ve Çelebioğulları, **Civciler Köyü'nde**; Halisoğulları, Keloğulla-
rı, Hamzaoğulları, Çerçi Köyü'nde; Kasapoğulları, Bekiroğulları, Mollaoğulları,
Varışoğulları, Boşnakoğulları ve Hacıoğulları, **Talıpler Dîvanı'nda**; Delirecepö-
ğulları, Kenanoğulları ve Şabanbeyoğulları, **Hisarcık Köyü'nde**; Sarıalioğulları,
Esiroğulları, Kuşluoğulları ve Aydınioğulları'yla Örencik Köyü'nde; Çerkesoğulları
soylarına rastlanmaktadır.

O dönemde, yine günümüzde olduğu gibi bazı kesimler mahalle adları yanında,
yöre adlarıyla da anılıyor ve Hisarardı, İmaretaltı, Ballık vb. isimler kullanılıyordu.

Mahalleleri oluşturan ailelerin, hem kendi mahalle mensupları ve hem de diğer
mahallelerin sakinleriyle sıkı bir ilişki içinde oldukları anlaşılmaktadır. Bu ilişki
doğrultusunda aileler, birbirlerini genelde lakaplarıyla tanıyorlar ve münasebetle-
rini bu doğrultuda devam ettiriyorlardı.

Kastamonu'daki ailelerin oturdukları ev yapı tiplerinin, Çoğunlukla bir bahçe
içinde, ahşap malzemelerin kullanımıyla yapılmış, iki katlı, mutfak ve holü yanın-
da, su ihtiyacını tedarik ettiği bahçesindeki bir kuyusu ve kenef olarak isimlendirir-

len bir helâsiyla, barınmadaki tüm ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte olduğu görülmektedir. Meyveli ve meyvesiz ağaçlarla donanmış olan bahçesi de olan bu evlerde, genellikle bir de fırın bulunmaktadır. İşte bu ifadeleri özetleyen bir belge örneği elimizde mevcuttur.⁷(Güzey, 2018; II/9) Bu ve benzeri belgelerde geçen ifadelerin, yukarıdaki tespitlerimizi doğrular mahiyette olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Aile Hayatı:

Şüphesiz aile kurumunun genişlemesi, bu kuruma mensup gençlerin kendilerine uygun bir karşı cinsle evlenmelerine bağlıdır. Bunu sağlayabilmek için de, iki karşı cinsin birbiriyle anlaşması gerekmektedir.

Evlenmeyi diğer akitlerden ayıran özelliklerden bir tanesi, bu akiddeden önce bir hazırlık döneminin geçirilmesidir. Bütün toplumlarda taraflar nikâhın kıyılmasından önce birbiriyle bir evlenme arzusu ortaya koymakta, bilâhare kısa veya uzun süren bir hazırlık dönemi geçirmekte ve ardından da evlenip bir araya gelmektedir. Toplumumuzda bu hazırlık dönemi söz kesme ile başlamakta, bunu nişanlanma ile ilgili gelenekler izlemekte, evlilik ise daha sonra gelmektedir. Böylece taraflar bu süreç içinde birbirlerini daha iyi tanımakta, karşılıklı hediyeler alınıp verilmektedir.

Mahkeme kayıtlarına intikal eden belgelerden yola çıkarak, ana ve babaların çocuklarını evlendirme teşebbüsleri konusunda, ilk karar mercii konumunda hareket ettiklerini rahatlıkla söyleyebiliriz. Fakat belgelerde kullanılan ifadelerde, ailelerin bu konuda çocuklarına baskı yapmamaları yanında, gençleri evlendirirken kendilerine sıhrî yakınlığı olanları seçip seçmedikleri konusunun tespiti mümkün olmamaktadır. Ancak evlenecek gençler için adayların, yakın akraba olmayan ailelerden tespit edildiğini ileri sürmemize sebep olacak saiklere sıkça rastlıyoruz. Mesela; bir baba, kızıyla evlendirme sözü verdiği bir gencin durumunu, çevresinden araştırdıktan sonra bu gencin, kızı için münasip bir aday olmadığını görünce, kızını bir başka gençle evlendirmiştir. Fakat kızın önceki sözlüsü, durumu mahkemeye intikal ettirmiş, neticede kadı kızın babasını haklı bularak, babanın kızını dilediğiyle evlendirebileceği hükmüne varmıştır.⁸ (Güzey, 2018; II/10)

Aynı konuyla ilgili bir başka belgeden ise, sözlüsünün talebi üzerine mahkemeye getirilen kızın, şahitler huzurunda fikri sorulmuş ve kız kendi hür iradesiyle diğer gençle evlenmeyi istediğini belirtmiştir. İncelediğimiz mahkeme kayıtlarına bakıldığında, Kastamonulu ailelerin istisnâî durumlar dışında, kızlarının eş seçme konusundaki fikirlerine müracaat ettiklerini göstermektedir. Tabii bu durum

⁷ "...Mahalle-i mezbure İbn-i Neccar'da vaki' bir tarafı Karabulut-zade menzili ve bazan Ahmet Sipahi menzili ve tarafeyn tarik-i âmîm ile mahdu d ve mümtaz fırını ve mâ-i câri ve kenefi ve eşcârî ve havluyu müştemil bir bâ fevkâni ve bir bâb tahtânî mülkü menzillerini..."

⁸ "...mezbûrun ahvâlini tefhîm ve tecessüs idüb hâlîme muhâlif olduğuna binâen mezbûreyi tezvîciden âbâd-ı imtinâ eyledim... Recep kızı sağîre-i mezbûre Âyişeyi diledüğü kimesneye tezvîce ba'de't-tenbih..."

erkekler için de geçerlidir. Hatta sözlü olan iki genç (erkeğin bizzat, kızın ise vekili aracılığıyla da olsa) mahkemeye müracaat edip, birbirleriyle evlenmek istemediklerini beyan edebilmektedirler.⁹ (Güzey, 2018; II/10-11)

Ele aldığımız dönemin mahkeme kayıtlarından edindiğimiz bilgiler çerçevesinde nikâhların, mahalle sakinleri tarafından bizzat müracaat ettikleri kendi mahalle imamlarınca kıyıldığı, başka bir mahalleye ait veya aynı mahallede olsa da, sonradan inşa edilmiş bir cami in imamı tarafından kıyılan nikâhlara, mahalledeki tarihen daha eski dönemde yapılmış cami imamının itiraz ettiğini görmekteyiz. Mesela, Kastamonu'nun selatin camii olan Nasrullah Camii imamı tarafından kıyılan bir nikâha, Küpcüğe Mescidi imamı müdâhale ederek, "Nasrullah Camii imamının, benim mahallemdeki nikâhları kıymasını engelleyin. Çünkü Fatih zamanından beri bu mahalledeki tüm nikâhlar, Küpcüğe Mescidi'nde imam olan kişiler tarafından kıyılmaktadır. Nasrullah Camii sonradan inşa olunmuştur." şeklindeki itirazı, mahkeme tarafından olumlu karşılanmış ve olaya Küpcüğe Mescidi imamının isteği doğrultusunda müdâhale edilmiştir. (Güzey, 2018; II/13)

Evlilik ile ilgili konulara zaman zaman sosyal hayatın birtakım hilelerinin de karıştırıldığına şahit oluyoruz. Meselâ; bir börekçinin yanında işçi olarak çalışan bir genç, işverenin kendisini kızıyla evlendireceği vaadinde bulunarak, düşük ücretle çalışmaya ikna ettiğini, fakat işverenin kendisine verdiği bu sözü tutmayarak, kızını başka biriyle evlendirdiği iddiasıyla hakkının aranmasını talep edince, mahkeme konuyu araştırıp bahse mevzu olan kız huzura çağırarak, evliliğinde kendisine bir baskı olup olmadığını ve olay hakkındaki kanaatini sorduktan sonra, kızın hiçbir baskı olmadan kendi rızasıyla bu evliliği yaptığı kararına varmıştır.

Bir diğer belgede ise, talip olduğu bir kızın kendisiyle evlenmeyişi mahkemeye şikâyetle arz eden bir gencin bu müracaatı değerlendirilerek, kız mahkemeye çağırıldıktan sonra huzurundaki ifadesinde, "beni Nasrullah Camii imamı ile bu genç istiyordu, ama ben her ikisine de evlenme konusunda bir söz vermedim." diyerek, o sırada mahkemedeki hâzırûnun da şahâdetiyle, hazır bulunanlar arasında işaret ettiği bir başka gençle evlenmek istediğini açıkça ifade etmiştir.

Dönemle ilgili incelediğimiz Şer'iyye sicil defterindeki kayıtlar arasında, zaman zaman küçük yaştaki kız çocuklarının da babaları tarafından birileriyle nikâhlandırıldıkları, ama bu kızlar yetişkin olup akılları erdikten sonra, bizzat mahkemeye itirazları sonucu ortaya çıktığını görüyoruz. Bu da demektir ki, yerleşim merkezlerinde vuku bulan tüm evlenme kayıtları mahkemelere intikal etmemektedir. Meselâ, bir belgemizdeki ifadelerden anlaşıldığına göre, 150 kuruş Mehir karşılığında anlaştığı bir adama küçük kızını nikâhlayan bir babanın ölümünü müteakiben, belli bir süre geçerek kızını büyüdükten sonra, bilgisi dışında nikâhlandırıldığı

⁹ Konuyla ilgili rastladığımız bir belgedeki ifadeler aynen şöyledir; "...işbu bâisu'l-vesika Havvâ binti Mehmed nâm hâtûn mazharında üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm idüb işbu mezbûre Havvâyı nefsimme tezvîce tâlib olmuş idim hâlen akd-i nikâh murâd eylediğimde imtinâ' ider suâl olunup takriri tahrîr olunmak matlubumdur didikde gibbû's-suâl mezbûre Havvâ cevâbında mezbûr çukadar Mehmed'e nefsimi tezvîce izn vü rızâ virmeyüb akd-i nikâhdan dahî imtinâ' iderim..."

adamlara beraber olmaya yanaşmaması üzerine, dâmâdın açtığı bir davayı, nikâhın geçerliliği doğrultusunda şahitlerin de ikrârı ile değerlendirilen mahkeme, makama sunulan ve sicil belgelerimizde de kayıtlı olan, “Zeyd kızı Hind sağîreyi Amra yüzelli kuruş mehr-i müsemâsiyla velâyeten şahitler huzûrunda izn-i kazâ ile akd-i nikâh etdirüp Zeyd fevt (kayıp) olmağla Hind Mezbûre bâliğa olduktan sonra (bülüğa erince) nikâh-ı mezbûri neshâ (iptale) kâdire olurmu? El-cevâb. **Olmaz.**”¹⁰ Fetvası gereğince, kızın mahkeme tarafından (nikâhının geçerliliği gerekçesiyle) babasının evlendirdiği adamlara beraberliğe tembih edildiğini görüyoruz. (Güzey, 2018; II/14)

İslâm Hukuku’na göre evlilik anında zaman zaman evlenen çiftler yerine babalarının vekil olarak evlilik» akdinin gerçekleştirildiği görülmektedir. Ayrıca, erkeğin evlendiği hanımına vermeyi taahhüt etmesi gereken Mehîr miktarı 20 kuruş ile 100 kuruş arasında değişmekle birlikte, istisnai bazı belgelerde iki kuruştan beş-yüz kuruşa kadar farklılık gösterenlerine de rastlamaktayız. Ancak çoğunlukla 40 kuruş ortalaması civarında yoğunlaşması, bizi Kastamonu halkının maddi problemlerinin pek fazla olmadığını ve genelde orta halli ailelerden oluştuğu fikrine inanmaya yönlendiriyor,

Erkeğin, evlenirken karısına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para ya da sair bir mala **Mehîr** denmektedir. (Bilmen, 1968; II/115) Kur’an-ı Kerim’de evlenen erkeğin karısına vermek zorunda olduğu Mehîr’le ilgili olarak müteaddit ayetler vardır¹¹. Birçok toplumda evlenme esnasında, eşlerden birinin diğerine veya diğerinin ailesine, para ya da sair bir mal verme geleneği vardır. Hıristiyanlardaki drahoma da olduğu gibi zaman zaman aksi örnekleri görülmekte ise de, umumiyetle kadın değil, erkek tarafı evleneceği kızın ailesine hediyeler vermekte ve ödemelerde bulunmaktadır. Eski Türkler’de de bu anlamda olmak üzere, “**kalın**” uygulaması vardır. Kalın, evlenecek erkeğin müstakbel karısının ailesine yaptığı ödemeler anlamında kullanılmaktadır. Bu ödemeler evlilikten önce yapılırdı.

İslâm Hukuk’unda uygulandığı şekliyle Mehîr’in satış bedeline, evlenmenin de satım akdine benzetilmesi mümkün değildir. Çünkü nikâh akdini satım akdine benzettiğimizde, satım bedeli bizzat satımın konusu olan kimseye verilmiş olmaktadır. Öte yandan, evlenecek kızın evlenme sözleşmesinin tarafı olduğunda hiç tereddüt yoktur. Bir kimsenin, bir akdin hem konusu, hem de tarafı olması ve satım bedelinin de bizzat alması hukuken mümkün değildir. Üstelik kadın almış olduğu bu Mehîr karşılığında Hanefilere göre herhangi bir çeyiz hazırlamak mecburiyetinde de değildir. Diğer mallarında nasıl tasarruf edebiliyorsa, bunda da aynı şekilde tasarruf etme hak ve yetkisine sahiptir. Ayrıca, Mehîr nikâhın şartlarından değil, sonuçlarından biridir; nikâh esnasında belirtilmemiş bile olsa, hatta verilmeyeceği şart edilmiş bile bulunsa yeniden evlenen kadın Mehîr’e hak kazanır. Mehîr’in belirlenmemiş bulunması, evlenmenin geçerliliğine halel

¹⁰ Konu hakkında geniş bilgi için, Bkz. İbrahim CANAN, “Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi”, 16/7 - 17/197, Akçağ Yay., Ankara 1990

¹¹ Bkz. Kur’an-ı Kerim, Nisâ Suresi, 4 ve 24. Ayetler.

getirmez. Bu yönüyle Mehir, satım bedelinden ayrılmaktadır. Çünkü bir satım akdinde satım bedeli sonuç değil, o akdin sıhhat şartlarından biridir. Satım bedeli belirlenmediğinde akit fasit olur.

İslâm Dünyası'nın önemli bir kısmında uygulanma imkânı bulan Hanefi görüşünü dikkate alırsak, İslâm Hukuk'unda Mehir'in kadını hem evliliğe ıstırdırmak ve hem de ona belli bir mali güç kazandırmak düşüncesiyle getirilmiş olduğunu söylememiz gerekir. Özellikle kocanın sahip olduğu tek taraflı irade beyanıyla boşama yetkisini kötüye kullanması durumunda, kadın böyle bir mali imkâna fazlasıyla ihtiyaç duyacaktır. Boşanma hakkının suiistimal edildiği bölgelerde Mehir miktarının yüksek tutularak, bu suiistimale belirli ölçüde engel olunması da, Mehir'in kadına ve evlilik birliğine kazandırdığı bir başka avantaj olmaktadır.

Mehir, nikâh anında belirlenip, belirlenmemesine göre ikiye ayrılmaktadır. Eğer, nikâh anında belirlenmişse buna **Mehr-i müsemma**, belirlenmemişse buna da **Mehr-i misil** denir. Misil Mehir, evlenen kızın akrabaları arasında, her bakımdan kendi konumundaki kızlara ödenen Mehir demektir. Bir anlamda rayiç Mehir olmaktadır. Evlilik sırasında Mehir belirlenmemişse veya bir sebeple belirlenen Mehir geçersiz sayılırsa, o zaman evlenen kadın misil Mehir'e hak kazanır. Mehir, ödeme zamanına göre de **muaccel** veya **müeccel** Mehir diye ikiye ayrılmaktadır. Muaccel Mehir, evlilik anında peşin olarak ödenen Mehir demektir. Ödenmesi sonraya bırakılan Mehir'e de, veresiye Mehir anlamında müeccel Mehir denmektedir.¹²

Sicil belgelerimizde mevcut olan evlenme ve boşanma kayıtlarımızın tamamında, miras ile ilgili belgelerince çoğunda, kadının nikâh esnasında evlendiği erkekten, dinen talep hakkı olan Mehir ile ilgili ifadelerle rastlamaktayız.

Ancak Mehir miktarı konusunda öylesine büyük farklılıklar mevcut ki, bu dengesizliklerin nereden kaynaklandığı hususunda, farklı ihtimallerin söz konusu olabileceğini ifade etmeden geçmemiz imkânsızdır. Bu durum aslında dinen kadının kendi rızasıyla ilgili olmakla beraber, kız babalarının bu evlilikten zaman zaman kendileri için maddi bir destek arayışından da etkileniyor olabilir. Zira Anadolu'nun çeşitli bölgeleri için genelde söz konusu olan başlık (ya da kalın) konusun da herhangi bir belgeye Kastamonu'yla ilgili incelediğimiz kayıtlar arasında rastlayamayışımızdan dolayı, Mehir'in kız babalarınca, belki başlık yerine yorumlanması ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca burada, çocuklarını evlendiren ailelerin o günkü maddi durumlarındaki refah ve darlık düzeyleri de, Mehir miktarındaki farklılıkların ana sebeplerinden biri olarak ifade edilebilir.

Evlilik esnasındaki akitlerde kararlaştırılarak, erkeğin zevcesine vereceği dinen taahhüt altına alınan Mehir ile bu evliliğin sona ermesi halinde takdir olunan maddi yükümlülüklerle ilgili olarak, sicil belgelerimizdeki 74 kayıтта, iki kuruştan baş-

¹² Geniş bilgi için, bkz. İLMİHÂL II, (İslâm ve Toplum), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları merkezi, İstanbul 1999. Ömer Nasuhi BİLMEN, "Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fikhiyye Kamusu", c. II, s. 115/152, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1968.

layarak beş yüz kuruşa kadar değişen miktarlara rastlamaktayız. Meselâ, yukarıda da bahsettiğimiz belgede, bir kızın giyabında babasının vekâletiyle gerçekleşen bir nikâh akdinde, 150 kuruş Mehr-i müsemma bedelinin söz konusu olduğunu görüyoruz. Yine bir başka nikâhta da, 25 miskal altınla süslü bir kaftanın Mehr-i muaccel, 100 kuruşun da ayrıca Mehr-i müeccel olarak verildiğine, hatta ileride de görüleceği gibi o gün için bahçeli, çok kaliteli ve iki katlı üç ev satın alınabilecek 500 kuruşun, Mehir olarak bir erkek tarafından taahhüt edilişi yanında (Güzey, 2018; II/17) iki kuruş gibi cüz’i bir Mehir’le nikâh akdinin gerçekleştirilişinden yola çıkarak, bu farklılıkların günümüzde de olduğu gibi, aileler arasındaki gelir dengesizliklerinin büyüklüğüne bağlanması mümkündür.

Belgelerimizde sıkça rastladığımız boşanma olaylarında ise en önemli sebebin aşırı geçimsizlik ve dayak olarak görülüşü, yüzlerce yıl evvelinde de Kastamonu kadınının kendini ezdirmeme anlayış ve zindeliğine yorumlanabilir.¹³ Ayrıca yüzlerce belge arasında en kalabalık dava konularının başında, boşanma ile ilgili kayıtlar olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bazı boşanma davalarında bir kadının “kocasından almayı talep etmesi gereken Mehir hakkından vazgeçtiğini ifade etmesi iki manaya yorumlanabilir; ‘ya boşanan kadın kocasından kurtulmak için her şeyi göze alıyordu, ya da kocası bu parayı ödeyebilecek durumda değildi. Üçüncüsü olan “tehdit” ihtimalini ise düşünmek istemiyoruz. Bu konudaki önemli bir tespitimizde, boşanmalarda genellikle-kadınların yanında kalan küçük çocukların bakımlarının kolaylığı için, Şer’i mahkemeler tarafından günde 4-10 akçe arasında değişen nafakaların bağlanması olayıdır.

İncelediğimiz belgelerde 30 yıllık bir zaman aralığı için az da olsa birden fazla evlilik yapıldığına dair kayıtlara rastlamaktayız. Ama şunu rahatlıkla ifade ve iddia edebiliriz ki, Kastamonu halkı % 95 in üzerinde bir çoğunlukla asırlar öncesinden beri tek evlilik yapan erkeklerden oluşmakta idi. Ele aldığımız binden fazla belgede iki evlilikle ilgili ancak 10 kayıt, üç evlilikle ilgili sadece iki kaydın bulunması, bizim bu iddiamızı doğrular mahiyettedir. Konu Çok evlilik olduğunda şunu da belirtmekte fayda vardır; birden fazla evliliklerin önemli bir kısmı Çocuk sahibi olamayan erkeklerin, çocuk özlendiklerinden kaynaklanan bir dürtüyle ikinci evliliklere yönelmeleri suretiyle gerçekleşmiştir. Araştırmamıza konu olan dönem ile günümüz Kastamonu’su arasında ki benzerliklerden en önemli olanlarından biri de, evliliklerde ki çocuk sayısının bugünkü gibi aile başına otalama iki civarında olmasıdır. Şüphesiz bu durum Kastamonulu ailelerin bugün olduğu gibi o günde maddi durumları açısından pek varlıklı olmamalarından kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca bu tutum, Kastamonu Türkmenlerinin yaşadıkları yörelerdeki dar arazilerin miras yoluyla biraz daha küçülmesini engelleme düşünceleriyle bağlantılı olmalıdır. Bilindiği gibi Kastamonu’da ekilebilir arazilerin darlığının, bu gibi tedbirleri etkileyen önemli faktörlerden biri olduğu bugün de vurgulanan gerçekler arasında yer almaktadır.

¹³ Bu bağlamda bir değerlendirmeye Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu’nun işgali tecavüzüne karşı ilk kadın başkaldırısı hareketinin Kastamonu’da şekillenmesi oldukça manidardır.

Ancak, ikinci evlilik ile ilgili kaydı da, ölen bir adamın mirasçıları ile ilgili tespit davasından çıkartabiliyoruz. Burada kısmen ele alabileceğimiz belgedeki ifadeler şöyle: "...bundan akdem fevt olan Taviloğlu dimekle mâ'ruf Mehmed nâm müteveffânın verâseti zevcetân-ı metrûketânı Şehribânû binti Ömer ve Belkıs binti Abdullah nâm hâtûnlar ile sulbî kebîr oğlu Ak-Mehmede münhasır olub...". Bu belgedeki anlatımlarda, adamın sadece bir çocuğunun olup adının mirasçılar arasında bulunmasından yola çıkarak, birinci evliliğinden çocuğunun olmaması yüzünden, adamın ikinci bir evlilik yaptığı kanaati hâsıl olmaktadır. Yine bu belge dışında rastladığımız diğer kayıtlarda da, iki evli olmakla beraber çocuk sahibi olamamış başka şahıslarla karşılaşmamız ve az olmakla beraber tespit ettiğimiz diğer kayıtlardaki ikinci evlilikler, erkeklerin önceki evliliklerinden çocuk sahibi olmadıkları gerekçesiyle, yeniden evlenme gereksinimi hissettikleri doğrultusundaki tezimizi kuvvetlendirmektedir. Bizim bu yargıya varmamıza sebep olan belgelerde geçen ifadeler aynen şöyledir: "...müteveffây-ı mezbûrun verâseti zevceteyn-i metrûketeyn Şerife binti el-hâc Recep ağa ve diğer Şerife Râbia binti es-seyyid el-hâc Abdullah nâm hâtûnlar ile li-ebeveyn kız karındaşları Âyişe Bânu ve Sâliha nâm Hâtûnlara münhasıra olub...", "...cerihan katl olunan Mehmed bin Murad nâm maktûlün zevce-i metrukesi Ayişe binti Ali ve Fâtıma binti Halîme nâm hâtûnlar ile vâlidesi Emine binti Hüseyin nâm hâtûn..." (Güzey, 2018; II/13)

Zira o günün şartlarında bir erkeğin en lüks ihtiyacı olan at fiyatları ile bir ev fiyatının aynı seviyede görülmesi ve bazı belgelerde cins at sahibi olabilmek gayesiyle Kastamonu'ya at satın alabilmek için 1000 km. öteden dahi gelen insanların bulunmasına rağmen, cins at yetiştirildiği anlaşılan Kastamonu'da terekeler arasında pek fazla at kaydına rastlanmayışı bizim bu tezimizi doğrular mahiyettedir,

Baba ile oğul arasındaki münasebetlerle ilgili olarak rastladığımız bir belgede, bir oğlundan "bana Yardım et de bu yıl hacca gideyim" diye maddi destek istediğinde bulunan bir babadan bahisle oğulun, bu talebe karşı, "eğer sana hac için bir habbe ve bir akçe verir isem karım üç kez boş olsun" ifadesiyle sert bir üslupla reddedişi dile getiriliyor.

Son olarak Kastamonu sakinlerinin evlerinde Gürcü, Çerkes ve hatta Rus asıllı köle ve cariye sayısının oldukça kabarık bulunuşu, kocaları tarafından kadınların rahat ettirilmeleri düşüncelerinden kaynaklandığı kanaatine varılabilir.

Zaten, değerli tarihçimiz Prof. Dr. İlber Ortaylı'nın da konu ile ilgili yaptığı araştırmalar sonucu vardığı netice aynı olup, (Ortaylı, 1991/15) XVI. Yüzyıl sonunda Türkiye'den geçen Alman Protestan papazı Salamon Shcweigger'in de çok evlilik konusunda vardığı kanaati, aynı eserinde şu cümleleriyle naklettiğine şahit olmaktadır: "Türkler dünyaya, karıları da onlara hükmeder. Türk kadını kadar gezeni ve eğleneni yoktur. Çok karılılık yoktur. Herhalde bu işi denemiş, dert ve masrafa sebep olduğunu anlayıp vazgeçmişler."

Geçimsizlik Ve Boşanma:

İslâm Hukuk' unda boşanma “**talâk**” kelimesiyle ifade edilmektedir. Bu kelime, hem tek taraflı bir iradenin beyanıyla yapılan boşanmayı, hem tarafların karşılıklı anlaşarak evlilik birliğine son vermelerini ve hem de, mahkeme kararıyla mahkeme kararıyla meydana gelen boşanmayı içerir. Esasen meydana geliş şekilleri farklı olmakla birlikte, her üç boşanma türü de müşterek hükümlere sahiptir. Bununla birlikte talak sözcüğü ile genellikle, tek taraflı irade beyanıyla yapılan boşanmalar kastedilir.

Eşlerin evlilik birliğini karşılıklı anlaşarak sona erdirmeleri câizdir. Böyle bir boşanma teklifi genellikle kadından gelir. Çünkü İslâm Hukuk'unun klasik sisteminde, dinî kayıt ve sınırlamalar hariç tutulur da sadece hukuki sonuç ölçü alınır, kocaya tek taraflı bir irade beyanıyla karısını boşama yönünde, neredeyse mutlak nitelikte bir hak ve yetki tanınmıştır. Boşanmayı kadın arzu ederse, bu emeline mahkmeden bir boşanma kararı elde ederek veya kocasıyla anlaşarak ve onu razı ederek ulaşabilir. Bunun için kadın genellikle birikmiş nafaka, Mehir, iddet nafakası alacağı gibi, bazı alacaklarından vazgeçer. Ancak, eşler bunlardan farklı bir bedel veya menfaat üzerine de anlaşabilirler. (İlmihal II, 1999; 232)

1687-1715 yılları arasını kapsayan incelediğimiz Şer'iyeye Sicil Defterlerindeki kararlar arasında rastladığımız 32 adet boşanma kaydında, ayrılma gerekçelerinin çeşitliliği oldukça dikkat çekicidir. Bu gerekçeler arasında en önemli sebebin, eşler arasındaki aşırı geçimsizlik ve İslâm Dini'nin hassasiyetle engel olunması doğrultusundaki beyanlarına rağmen, kocanın karısını dövmesi olarak görülüşü, yüzlerce yıl evvelinde de kadınlarımızın kendilerini ezdirmeme anlayış ve zindeliğine yorumlanabilir. Eşler arasındaki geçimsizlikten kaynaklanan boşanmayla ilgili belgelerimizde geçen ifadelerdeki “...*hal-ı âtî sudûruna değin (ayrılana kadar) mezbur (adı geçen) Ahmed zevcim olub lâkin adem-i zendegânî ve adem-i imtîzâcımıza binâen (geçinip-anlaşmamamız yüzünden) beynimizde (aramızda) şikâk (ayrılık) vü adem-i vifâk vâkî olub...*” deyimleriyle özetlenen cümlelerin, genelde kadınlar tarafından ifade edildiğine şahit oluyoruz. Elimizdeki bir başka boşanma kararında ise, kadının kocasından yediği dayağa (sağ gözünü kör etmesine rağmen) üç yıl sabrettiği ve sonunda boşanma talebinde bulunup, kocasının kör ettiği gözünün diyeti olarak, mahkemece tespit edilen 37 kuruş (bu günkü parayla yaklaşık 21.000 TL ya da 3500 ABD Doları) ile kendisine ait üç inek, 16 kuruş kaftan bedeli, Mehir ve nafakasını da almaya hak kazandığını görüyoruz. (Güzey, 2018; II/18)

Bazı boşanma davalarında ise, kadının hakkı olduğunu yukarıda beyan ettiğimiz ve boşanma anında alması gereken Mehir hakkından vazgeçtiğini ifade etmesi, iki değişik manaya yorumlanabilir; ya boşanma talebinde bulunan kadın kocasının işkencelerinden kurtulmak için her şeyi göze alıyordu, ya da kocasının kendisine bu parayı ödeyebilmesinin imkânsızlığı yüzünden bu hakkından vazgeçiyordu. Biz bu noktada, üçüncü ihtimal olan “tehdit” i ise düşünmek istemiyoruz.

Bazen annelerin boşanma anında küçük çocuklarından ayrılmamak ve hiç değilse, yedi yaşlarına kadar onlarla beraber olabilmek için de, Mehir taleplerinden

vazgeçtiklerini beyan edip, boşanmaya razı olduklarını da görmekteyiz. Bir belgemizde üç yaşındaki oğlundan, diğerinde ise bir buçuk yaşındaki kızından ayrılmayan iki anne ile ilgili örnekler sicil kayıtlarımız arasında mevcuttur.

Eşlerin boşanma sırasında anlama bedeli olarak, annenin çocuklarına bir müddet bakması için, koca tarafından nafaka ve giyim kuşam ihtiyacının giderilmesi talebinde bulunduğunu görüyoruz. Mahkeme, bu talebi değerlendirerek çocuğun masraflarını karşılamak üzere, kocası tarafından boşanan karısına günde 10 akçe (bu günkü parayla yaklaşık 4.5-5 milyon TL ya da 7 ABD Doları) ödenmesini karara bağlamıştır. (Güzey, 2018; II/18)

Yine bir belgemizde, yeni evlendiği karısının bâkire çıkmadığı gerekçesiyle, kocası tarafından dövülerek boşanıp, eşyalarını kapı önüne koyduktan sonra, onu boşamaktan vazgeçip yeniden halvete zorladığı iddiasıyla, bir kadının davacı olduğuna şahit olmaktayız. Mahkeme sırasında, kocasının “bekâreti yok zannıyla kapı önüne koydum, ama boşamadım” iddiası sonrası şahitlerin, “biz bu adamın karısını boşadığına dair sözleri duyduk” demeleri üzerine, kadın elinde bulunan fetvâyı mahkemeye ibraz etmiş ve mahkeme fetvâdaki, “Hind için Zeyd’in benden boştur dediğine Amr ve Bekir şahitlik etse Hind Zeydden boş olur mu? El-cevap, OLUR” hükmüne uyararak boşanmaya karar vermiştir. (Güzey, 2018; II/19)

Boşanma konusunda bu paralelde rastladığımız bir başka kararda ise, deli bir gençle evlendirilmiş bir kadın, “kocam bekâretimi izale edemiyor” iddiasıyla mahkemeye müracaatla ve kocasının öz kardeşi ile beraber huzuruna gittiği, hâkimu’ş-şer’i şerif Muhyiddin Efendi tarafından bir sene öncesinden verilen bu konudaki mehil belgesini de ibrâz ederek, mahkemeden kendisini boşama talebinde bulunmaktadır. Kadının bu isteği ve sunduğu belge mahkeme tarafından değerlendirildikten sonra, boşanma talebinin gerçekleştiğini görüyoruz.¹⁴

Benzeri bir başka davada ise, bir adam nikâhları sonrasında uzun zamandır karısının kendisiyle beraber olmaktan kaçındığını ifade ederek, “...nefsini bana tezvîciden imtina’ ediyor...” iddiasıyla davacı olduğuna şahit oluyoruz.

Boşanma konusunda rastladığımız son belgede ise, boşanma esnasında kadının kocasından talep edeceği mehir yerine 5 kuruş nakit para, 2 kile arpa, 6 kile gernik (siyez ile arpa arası bir tahıl), 4 sahan ve 3 sacayağı almasıyla boşanmanın gerçekleştiğini görmekteyiz.

Eğlence Hayatı:

Belgelerimiz arasında halkın eğlence hayatıyla ilgili net bilgiler veren ifadelere rastlanılmamakla birlikte, eğlenme ihtiyacının topluma yönelik bir teşebbüsle giderilmeyip, özel çabalarla telafi edilmeye çalışıldığına dair işaretler görüyoruz.

¹⁴ Eşlerden birinin hastalık vb. kusur sebebiyle boşanma talebinde bulunabilmesi için, eşin evlilik anında bu hastalık veya kusurdan haberdar olmaması, öğrendikten sonrada razı olmamış bulunması gerekir. Aksi halde eşin boşanmayı talep hakkı düşer. Genellikle hastalıklar sebebiyle boşanma için başvurulduğunda hastalık iyi olabilecek gibi ise hâkim boşanmayı bir yıl tecil eder, iyi olma ümidi yoksa derhal boşanmaya hükmeder. Daha geniş bilgi için İlmihal s. 233.

İşte bu konudaki bir belgede, evinin bahçesinde arkadaşlarıyla beraber topluca kebab pişirip eğlenmekte olan bir adamın, gecenin geç vaktinde fazla gürültü çıkartmaları ve çevreyi rahatsız ettikleri gerekçesiyle komşuları tarafından ikaz edildiği konu edilmiştir. Bu uyarıyı yapan komşuya haksız yere saldıran topluluk, adamı tartaklayıp sövdüğü gerekçesiyle, durum mağdur tarafından mahkemeye intikal ettirilmiştir.

O günün şartlarında şimdi olduğu gibi Kastamonu'daki her yörenin harikulâde tabii güzelliği, özel bir mesire yeri ihtiyacını ortaya çıkartmamakla birlikte, özellikle kötü ve ahlaksız kesim arasında yaygın olan içki tüketiminde, içki içme alışkanlığı olan kişilerin çevre baskılarından kurtulmak gayesiyle, şehir dışındaki bazı mevkiilere gittikleri anlaşılmaktadır. Bu konuyla ilgili bir belgemizden, şehir dışındaki bu günkü Parmaklı Türbe yakınlarında bulunan Karasu yöresinin, bu iş için seçilen uygun yerlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda haftanın Cuma günlerinde Pazar kurulduğu ifade edilen bu yörede, halkın kalabalık bir şekilde toplanması yüzünden, Kastamonu'nun mahalli ve harika bir yemeği olan **biryan** (kuyu) kebabı da yapılmaktaydı. Halk burada Cuma günleri toplanır hem alışverişini yapar, hem de kebabını yiyerek eğlenir, dinlenirdi. Ancak belgelerimizdeki ifadelerle göre bazı kendini bilmez ve ahlaksız kişilerin, mübarek Cuma vaktinde, içki içip serhoş olarak birbirleriyle kavga etmeleri yüzünden, hem halkın huzuru kaçmış ve hem de toplumun dini inançları rencide olmuştur. İşte bu yüzden yönetim tarafından pazarın iptali için emir çıkartıldığını görüyoruz. (Güzey, 2018; II/36)

Bunun dışında yaz günlerinde eğlenmek için, Kastamonu halkının İnebolu'ya gittiği ve burada denize girerek eğlendiği, kayıtlarımızdaki denizde boğulma ile ilgili ifadelerden anlaşılmaktadır.

Kış günlerinde ise, Kastamonu'ya bolca yağan karın çevreyi kaplaması sonrası, halkın kayak yaparak eğlendiği ve bu eğlence şekli için de şimdiki Hisarardı-Gümüşlüce (Gümüşlü Hoca) mevkiindeki tepeleri seçtiğini tespit ettik. (Güzey, 2018; II/19) Belgelerimizdeki anlatımlar sonucu, bu yörelere Kayıklık adı verildiği ve son 15-20 yıldır milletler arası olimpiyatlardaki yarışmalar içine alınan kızak müsabakalarının, yüzyıllar öncesinde Kastamonu'da yapıldığı söylenebilir. Bu yarışmaların bir örneği, günümüzde hala Kastamonu'nun Küre ilçesinde kış aylarında devam etmektedir. Bu bilgiler sonunda halen kabristan olan Gümüşlüce mevkiinde, o dönemde kabir bulunmadığı da ileri sürülebilir.

Ticari Ve Ekonomik Yapı:

Selçuklular zamanında beri Anadolu bir ticaret merkezi konumunda idi. Özellikle, milletler arası ticaretten büyük girdiler sağlayan Anadolu insanı, Erzurum üzerinden, İran ve Uzakdoğu; Diyarbakır üzerinden, Bağdat ve Basra; Adana üzerinden, Şam ve Mısır taraflarıyla daimi bir ticari münasebet içindeyken, Antalya ve Alanya'dan başlayıp, Konya-Ankara ve Çankırı yoluyla Kırım'a ya da diğer Kuzey ve Batı Karadeniz limanlarıyla ticari bağlantısını devam ettiriyordu. (Akdağ, 1997; I/35) En önemlilerini ifade ettiğimiz bu yollarda daima kalabalık kervan kabileleri

aralıksız mal ve eşya taşıdıklarından, soygunlara ve tehlikelere karşı tedbir almak ve yolcuların gece konaklayacakları menziller inşa etmek mecburiyeti hâsıl olmuştur. Bu yüzden en uygun yerlere bugün bazılarının harabelerini, bazılarının ise halen ayakta duran muhteşem mimarilerini gördüğümüz han ve kervansaraylar yaptırılmıştır. Ayrıca şehir merkezlerinde de ticari faaliyetlerin yürütülmesi için inşa edilen bu hanlarda, küçük çapta faaliyet gösteren çok sayıda sanat erbabı da bulunmaktaydı. Şemsettin Sami eserinde Kastamonu şehri için şu satırlara yer vermektedir: “1919 dükkan ve mağaza, 45 han, 15 hamam, 2 imaret ve bedesteni, 28 fırını, 3 su değirmeni, 4 kiremithanesi, müteaddid debbağhaneleri vardır. .... Meşhur olan üryani eriği ile misket elması ve sebzeleri envâi çeşittir.

Şehirde bakırcılık sanatı hayli ileri olup her ne kadar eskisi kadar kesretli çıkmıyor ise de, tarz-ı cedid üzere güzel evânî yapılmaktadır. Döşemelik, yataklık, çarşaflık, peşkir, hamam takımı, yerli bez, yelken bezi gibi mensucat dahi öteden beri yapılmakta olup, âhiren kazmir fanila gibi yün mensucat imaline dahi başlamışlardır. Kuyumculuk ve demirciliğe müteallik şeylerle ma'mûlât-ı debbağiyye dahi hayli ileridir. Başlıca ticaretini teşkil eden ihracatı ise kendir, urgan, tiftik ve kuru üryani eriğidir.

Vilayetin ekser taraflarında pamuk ve ketenden bez, döşemelik, yelken bezi, alaca, mânûsa, urgan ve saire nesholunarak ahaliy-i mahallîye taraflarından istimal ve biraz mikdarı da ihraç olunur. (Sami, 1306; 3661-3664)

Konuyla ilgili olarak H.1308/M.1890 tarihli salnâmede Kastamonu'da dükkân, mağaza, kahvehane, debbağhane toplamı 1769 diye verilmekte, 45 han, 15 hamam, 78 oda, 2 kiraathane, 2 imaret, 1'er un, arpa ve pamuk kapanı, 1 bedesten, 3 su değirmeni, 21 anbar-samanlık, 1 salhane, 4 kiremithane, 26 fırın bulunduğu yazılmaktadır. 4 yıl sonraki salnâme de dükkân sayısı 1946'ya, fırın adedi ise 28'e çıkmıştır. (Cumbur, 1989; 14-15)

İncelediğimiz şer'iyye sicil kayıtlarında, İpekçiliğin Bursa kadar olmasa bile çok geliştiğini ve hatta kayda değer biçimde tütün ziraatının da yapıldığını görmekteyiz. Günün şartları içerisinde, Kastamonu'daki halkın ihtiyaçları doğrultusunda faaliyet gösteren ticaret erbabının maharetleriyle ilgili olarak abacı, babuccu (ayakkabıcı), bakırcı, bakkal, berber, bezzaz (bezci), cerrah (tıp), çarıkçı, çilingir, çuhadar, demirci, dokumacı, eskici, huffaf (ayakkabıcı), hayyat (iplikçi), helvacı, kahveci, kalaycı, kasap, kazancı, kazzaz (ipekçi), kerpiççi, kiremitçi, kuyumcu, mâi (sıvı) boyacı, mühürücü, nakkaş, nalbant, oduncu, pempeci (pamukçu), dabbağ (deri imalatçısı), sarraf, semerci, şekerçi, takunyacı ve urgancı gibi çok çeşitli alanlarda hizmet verdiklerini tespit ediyoruz.

Yine sicil kayıtlarımızdan edindiğimiz bilgilere göre Kefe, Antalya, Kütahya, Kayseri, Erzurum, Çorun, Akhisar ve Ürgüp gibi yörelerden Kastamonu'ya ticaret için gelen ve bu ticaretinde tahıl ürünlerinden, at, koyun ve keçiye; dokuma maddelerinden, kuru meyve ve sebze kadar çeşitli mal alımında bulunan tüccarların sayısındaki fazlalık oldukça dikkat çekicidir. Bunun yanında Kastamonulu tüccarlarında ticaret maksadıyla İstanbul, İzmir, Kefe, Sofya, Razgrat, Vidin, Özi,

Belgrad ve Bender gibi şehirlere gidişleriyle ilgili kayıtlara rastlayışımız sebebiyle, onların iç ticaretten daha çok Avrupa ve Kırım'a yönelik ticareti tercih ettiklerini söyleyebiliriz.

Şüphesiz çok önceleri İbn-i Battuta'nın tespitleri doğrultusunda, Kastamonu şehrinin bir köyünde inşa edilen zaviyeye vakfedilmiş gelirlerin miktarı ve çeşitliliği de, Kastamonu'nun çok eskilerden beri ekonomide önemli ve güçlü şehir olduğunu göstermektedir. Bu seyyaha göre zaviyenin güzel bir hamamı yanında, köyün hareketli bir çarşısı da mevcuttur. İslam dünyasının her yanından gelen dervişlerin uğrak yeri olan bu zaviyeye, dervişler ilk geldikleri gün için bir elbise ve 100 dirhem, ayrıldıkları gün için ise 300 dirhem tutarındaki tahsisattan yararlanıyorlardı. Ayrıca bu dervişler, zaviyede kaldıkları her gün için nafaka olarak ekmek, et, tereyağlı pirinç pilavı ve helva ile karınlarını doyuruyorlardı. Anadolu'dan bu zaviyeye uğrayan her derviş için de 10 dirhem tahsisat dışında, 3 gün süre ile bedava iâşe ve ibate edilme imkânı vardı. (Parmaksızoğlu, 1971; 55-56)

O devirde İbn-i Battuta'yı şaşırtan bu ucuzluğun, bir bakıma ahi teşkilâtının ekonomik hayatta kurduğu istikrarın bir sonucu olması gereği üzerinde duranlar vardır. (Cumbur, 1989;7-15) Bu iddianın doğruluk payı tartışılmamakla birlikte, tezimizin daha önceki bölümlerinde de aynı seyahatnameden nakil ile değerli tarihçimiz Kazım Yaşar Koprıman'ın da tespitlerine dayanarak ifade ettiğimiz gibi, (Koprıman, 1989; 21-21) Kastamonu şehri bolluk ve ucuzluğu ile şöhretli büyük ve önemli bir Anadolu kenti idi. Kastamonu'daki bu bolluk ve ucuzluğu sağlayan sebeplerden biri, şehrin buhran ve istilâlardan uzak bir konumda oluşudur. Zengin orman ürünleri yanında, çeşitli cinsleri ile elma, erik, armut, ayva, dut, kiraz, vişne, fındık, kestane vb. meyve ağaçları ile donanmış bahçelerinde ayrıca yetiştirilen çok lezzetli domates, patates, fasulye, kabak vb. sebzeleri; otlağa müsait yaylalarındaki bol miktarda besleme imkânına sahip bulunan küçük ve büyükbaş hayvanları; H.1116/M.1704 mayısında yapılan tahrir kayıtlarından tespitlerimiz doğrultusunda, çok çeşitli binlerce bitki ve çiçeklerle donanmış kırlarındaki arı kovanları; ufakta olsa kendine yetecek ve hatta dışarıya da ihraç edebilecek kadar tahıl ürünü elde ettiği tarlaları ve eşine az rastlanır çeşitli ağaçlarla dolu sık ormanları ile Kastamonu gerçekten bir dünya cenneti konumunda idi.

Kastamonu'nun Karadeniz kıyısındaki İnebolu ilçesinin özellikle Kefe ve Özi limanlarına açılarak, Rusya ve Avrupa ile ticari faaliyetlerin yapılabildiği önemli bir iskele konumunda olduğu, yine incelediğimiz şer'iyeye sicil belgeleri arasındaki kayıtlardan anlaşılmaktadır. (Öztuna, XI/454) Muhtemelen İnebolu ve Sinop limanlarından, Kırım'ın Kefe iskelesine ihraç edilen mallar arasında sadece dokuma grubundaki pamuklu bez kısmına dâhil olanlar şöyle özetlenebilir; "6300 parça pamuk, 1000 parça boğası (kaput), 160.000 parça kirpas, 246 parça makrame, 34 parça yorganlık (parçası 50 akçeden), 40 döşek yüzü 'parçası 37.5 akçeden' (İnalçık, 19980; 1-66). Dikkatleri çekeceği gibi bu inceleme sadece pamuklular üzerinde yapıldığından burada tahıl, sebze, meyve ve hayvan ihracatı ile ilgili tespitlere yer verilmemiştir. Ayrıca bu incelemede Anadolu pamuklu sanayiinin en önemli kentleri

arasında İstanbul yanında, Kastamonu'da gösterilmiştir. Değerli tarihçimiz Halil İNALCIK eserinde Kastamonu tezgâhlarında bir nevi astarlık bez olarak dokunan boğasaların 3 kalitede işlenerek, ucuz bir fiyatla halkın ihtiyacını karşılamak üzere pazarlara sürüldüğünden, ayrıca kadın ve erkek kaftanlarının yapımında da kullanılan bu malzemenin, Kefeli tüccarlar tarafından satın alındığından da bahsetmektedir. (İnalçık, 1954; 51-67) İncelediğimiz şer'iyeye sicil belgelerinde, Kastamonu'da dokunan bu boğasaların boyanma merkezinin de bu şehir olduğuna dair ifadelere sıkça rastlıyoruz.

Kastamonu'daki yaylalarda otlatılan keçilerin tiftiği kaliteli olduğu için, "sof" adı verilen ve ipek gibi parlak olan bir başka dokumanın da, parlaklık ve dayanıklılığı yüzünden o dönemde Avrupa pazarlarında tercih edildiği bilinmektedir. Ankara'nın ki kadar kaliteli olmamakla birlikte, Tosya sofı olarak tanınan bu dokuma türüne muhayyer adı verilmekte idi. Bu kelime Avrupalılar tarafından, tiftik keçisinin kılı kastedilerek "mohair" şeklinde yazılmış ise de; zamanla dilimize girerek, muhayyer yerine moher olarak kullanılır olmuştur. XVII. Yüzyıl ortalarındaki fiyatlardan, Tosya'nın sadece gülgünü (gülkurusu) rengindeki muhayyerinin, Ankara muhayyerleri ayarında olduğu anlaşılmaktadır. (Öztuna, 1999; XI/626-627)

Kuzeybatı Anadolu'dan ihraç edilmek sureti ile gelir getiren bir diğer mamul ise, keçi derisinin işlenerek boyanmış ve cilalanmış şekli olan "Kastamonu sahtıyanları" dır. (Yakupoğlu, 1999; 165) Bu konunun Yılmaz Öztuna'nın tespitlerine göre, General Kont Marsigli XVIII. Yüzyıl Türk İmparatorluğu'nun ticari durumu hakkındaki görüşlerini ifade ederken, dericilik konusundaki beyanları doğrultusunda düşünülmesi halinde, dericilik alanında da Kastamonu'da ciddi bir üretim ve ticari faaliyetin bulunduğunu ileri sürebiliriz. Marsigli'nin Türkiye'deki dericilik hakkında görüşleri şöyledir; "Akla gelebilecek her türlü işlenmiş deri, Türkiye'nin başlıca sanayi ihraç maddeleri arasındadır. Boyacılık sanatında da Türkiye birincidir. Boyaları solmaz ve çok güzeldir. Derilerini, kumaşlarını ve halılarını çok iyi boyarlar. Boyalarının terkiğini de gizli tutarlar... Avrupa'nın yüksek tabakası, Avrupa'da kalitesi düşük deri ve kumaşları kullanmaz, Türk mallarını kullanır." (Öztuna, 425) Türklerin kürkçülük sanatında da mahir olduğu tüm dünyaca bilinmekte idi. Buna rağmen belgelerimizdeki tereke kayıtlarında rastladığımız çok sayıdaki tilki, tavşan, vaşak vb. kürklerin Kastamonu'da imal edildiğine dair bir ifadeye rastlamadık.

Kastamonu'daki üretim konusu ile ilgili olarak ayrıca Küre bakır madenlerinin de, Osmanlı Türk Cihan Devletinde özellikle askeri mühimmat ve mutfak malzemeleri açısından ne kadar büyük bir önem arz ettiği de bilinmektedir. Aşağıda konu ile ilgili geniş bilgi verileceği için burada ayrıca üzerinde durma ihtiyacı hissetmedik.

XVII. yüzyıl sonlarında Kastamonu'da çok önemli ölçüde ipek böceği yetiştirildiği ve hafife alınamayacak derecede ipekçilik sanatı ile uğraşan bir kesimin bulunduğunu yine sicil kayıtlarımızdan anlıyoruz. Zira bir kayda göre, Kastamonu

mizan-ı harir (ipek) mukataasının 10 yük=1.000.000 akçe (Bugünkü parayla yaklaşık 1.670.000 lira) yıllık olduğu (Öztuna, 454) ve üretilen ipek kozalarının pazarlandığı bir ipek kapanının da Kastamonu'da mevcudiyeti düşünülürse, ipekçilik konusunda Kastamonu'nun da Bursa'dan sonra oldukça faal bir kent olduğu iddia edilebilir. (Güzey, 2018; III/21)

H.1132/M.1719 tarihinde 231 kuruş = 27.720 akçe bedel ile mültezime verildiği anlaşılan (Güzey, 2018; 21) Kastamonu Temğay-ı Kirpas 'ham bez' (Güzey, 2018; III/22) mukataası ile ilgili olarak, Kastamonu'daki tezgâhlarda dokunan bezlerden bugüne kadar yapılan araştırmalardan önemli ölçüde bahsedilmiş ve Kastamonu dokumalarının Anadolu ve Avrupa pazarlarındaki önemi geniş biçimde vurgulanmış olmasına rağmen, yılda 1.000.000 akçe bedel ile mültezime verilmiş olan ipek mukataasından hiç bahsedilmeyişi oldukça ilginç bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sicil kayıtlarımız arasında çok daha dikkate değer bulduğumuz bir başka belge de ise, "...Kastamonu Sancağında zer' olunan duhân (tütün) fidanları tarlalarında iken dönümleri mesâh olunup (ölçülüp) beher dönümünden ikişer buçuk kuruş rûm-i mîrî ve kalemiyye ve tahsildarların hüccet-i maişetleriçün on para ve kadı için ikişer para ki mecmû' beher dönemden ikişer buçuk kuruş ve on ikişer para cem' ve tahsil itdirülüb..." (Güzey, 2018; III/22) cümlelerinden anlaşılacağı üzere Kastamonu'da XVII. Yüzyıl sonları XVIII. Yüzyıl başlarında tütün yetiştiriliyor olması yönünde elde ettiğimiz bilgilerdir. Yine aynı belgedeki cümlelerde "...İnebolu, Bartın ve Ereğli iskelelerinin resm-i duhân (tütün) ve âmediyye-i duhân mukâtaası ber vech-i mâlikâne uhdesinde olub Kastamonu sancağının duhân dönümü resmi kimsenin kayd-ı beratına dahil olmamağla 20 kuruş (2.400 akçe) mâl ile iltizâmına zam ve ilhâk olunmak bâbında istid'ây-ı inâyet itmeğin livây-ı mezbûrun duhân dönümü..." İfadelerinden yola çıkarak belki de ilk defa XVIII. Yüzyıl başlarında 1718'lerden itibaren Kastamonu livasında tütün yetiştirilmeye başlandığı söylenebilir. Her şeye rağmen bu konuda hükûmet tarafından emr-i âli ile bir mültezimin tayini, Kastamonu'da tütün ziraatının mevcudiyetine delalet etmektedir. Öte yandan bir belgemizdeki kayda göre, Kastamonu'daki bir bakkal tarafından 39 batman (yaklaşık 300 kilo civarında) tütünün 50 kuruşa alınıp, satılışı sonrasında bu ticaretten 22 kuruş kar elde edilmesinden yola çıkarak, (Güzey, 2018; III/22) Kastamonu'daki tütün ticaretinin o tarihlerde çok önemli boyutlarda olduğu söylenebilir.

Fatih Sultan Mehmed Han'ın oğlu Cem Sultan'ın 9 yaşından itibaren 6 yıl süreyle vali olarak kaldığı Kastamonu Şehri sosyal ve ticari anlamdaki hareketliliği vasat seviyede olan tarihi şehirlerimizden biridir. XIX. Yüzyılın başlarındaki büyük iklim değişikliği bütün Batı Karadeniz Bölgesinin tamamını kasıp kavurana kadar ipekböcekçiliği ile tütün ve pamuk tarımının da yapıldığı mesajı veren ifadelere Şer'iyye Sicil kayıtlarımızda rastlamaktayız. Bunun yanında sonraki dönemlerde de devam eden sarımsak ve kendir ziraatı yanında, Elma, armut, ayva, üryani ve Pazar erikleri başta olmak üzere meyve ağaçlarının da bolluğu dikkat çekmek-

teydi. Özellikle küçük ve büyükbaş hayvancılığın yaygınlığı dışında, Anadolu'nun en cins atları yetiştirilmekteydi.

Bu arada günümüzde de olduğu gibi özellikle Boyabat, Taşköprü ve Tosya çevresinde ekimi yapılan pirincin de, Osmanlı ekonomisinde önemli bir yer tuttuğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu konuyla ilgili olarak şer'iyye sicil kayıtlarımız arasındaki bir belgeden (Güzey, 2018; III/23)

1716-17 ve 1718 yıllarında Boyabat'tan çeltik hissesi adı altında 26.000 akçe vergi tahsil edildiğini görüyoruz.

Asıllardır Türkiye'deki kendir üretiminin merkezi olan Kastamonu'da, bu bitkinin yetiştirilmesine müsait büyük çiftlikler bulunduğu da yine şer'iyye sicil belgelerimizden anlaşılmaktadır. İşte bunlardan birindeki kayda göre, H.1102/M.1690 yılında Kastamonu Tabak Köyü'ndeki bir kendir çiftliğinin yıllık 160 kuruş bedel ile kiraya verilmesi, (Güzey, 2018; III/23) çok sayıdaki bu kendir çiftliklerinde üretilen kendirin oldukça yüksek miktarlarda bulunduğunu bize göstermektedir.

Kendir konusuyla ilgili olarak Abdülkadiroğlu eserinde bize şu bilgileri nakletmektedir: "...Yılanlı Dergâh'ında medfun olan zat da Geylâni hazretlerinin halifelerinden ve cariyelerin den gelme torunlarından. Büyükler arasında sayılan Abdülfettah'lardan biri de bu zattır. Abdülkadir Geylâni hazretlerinin torunları 9 dur. Bu torunlarından biri de Kastamonu'daki Abdülfettah-ı Veli hazretleridir. Evladının oraya-buraya dağılmalarına sebep, zamanlarındaki hükümdarın zulüm ve düşmanlığından dolayı idi. Abdülfettah hazretleri de aynı sebepten dolayı 1000 kişi ile birlikte Bağdat'tan buraya hicret etmişlerdi. Medfun oldukları yerde ve civarında bulunanlarda büyüklerdendir. Bu zatın apaçık bir kerameti, Benî İsrail'e geldiği gibi gökten kendilerine mâide gelmesi idi. Bir defa halen medfeni civarında bulunan bir taş üzerine de inmiştir. Sofra, ekseriyetle cennet-i âlâ dan balık olarak inerdi. Bundan yediklerinde 4-5 ay yemek yemezlerdi.

Bir gün Abdülfettah'a, Abdülkadir Geylâni hazretlerinin ruhaniyetleri gelerek, "böyle mâide yemekle hayat sürmekten, bizzat çalışıp kazanarak yaşasan daha iyi ve aynı zamanda sünnettir. İhtimaldir ki etbainizla bu mâidenin şükrünü îfa edemezsiniz" buyurdular. Abdülfettah Hazretleri, "Ey efendim! Ne ile meşgul olayım?" dediğinde, "Habbetür-revm ekiniz" buyurdular. Bu emir üzerine habbetür-revm ziraatine başladılar. İşte bu kendir tohumudur. Kastamonu toprağının bu ziraate uygun ve müsait bulunduğunu Abdülkadir Geylâni hazretleri torunları (bugünkü Yılanlı Camii haziresinde medfun) Abdülfettah Hazretleri'ne açıklamışlardır. (Abdülkadiroğlu, 1987, 38-42)

Şemsettin Sami'nin Kamûsü'l-A'lâm ında, Kastamonu'da pamuk yetiştirildiğine dair çok ilginç bir ifade bulunmasına rağmen, kayıtlarımız arasında bu beyanı teyid edecek bir belgeye rastlamadığımızı da beyan etmeliyiz. Ancak, Kastamonu'nun iskelesi konumundaki İnebolu'dan Kırım'a büyük miktarlarda pamuk ve pamuklu dokumanın ihraç edildiğinin İncalcık tarafından tesbiti ve pek çok belgede Kastamonu'daki pempe (pamuk) ve pamuklu dokumayla ilgili ifadelerine

rağmen, iklim değişikliğinin yaşandığı zamanın çok öncesi olsa da, bu konudaki şüphe nazarlarımızın tamamen durulduğunu söyleyemeyiz.

Bazı belgelerimizde ise, Kastamonu'ya dışarıdan ticaret maksatı ile gelen Ermeniler'den bahsedilmesi, (Güzey, 2018; III/24) bu Ermeniler'in Kayseri, Van, Tiflis, Arapgir, Yaş, Kefe, Leh, Nemçe, Macar, Eflak ve Boğdan vilayetlerinden bu yörelere ulaştıklarının kaydedilmesi, Anadolu Rumu, Karaman, Erciyes, Adana, Sivas ve Kayseri'den 46 Ermeniye de serbestiyet verildiği, diğer tüccarlardan 4'er kuruş vergi alındığı halde; Rum, Ermeni, Arnavut, Sırp, Bulgar, Rumeli Adalar ve sâyirlerinden ise, 10 yaştan büyük olanlardan 3'er kuruş, küçük olanlardan 1.5 kuruş yâve cizyesi alınmadığı, (Güzey, 2018; III/24) selatın ve vüzera emlaki olan toprak reyaları ile şahinciler, atmacacılar, derbentçiler, kasaplar, çobanlar ve taşçıların bu vergiden muaf olduğu yine aynı sicil kayıtlarından anlaşılmaktadır.

Ayrıca incelediğimiz sicil defterlerindeki 50' den fazla belgeden, Kastamonu'nun bu ticari hayatındaki yoğunluk ve hareketliliğin, bir takım anlaşmazlıkları da beraberinde getirdiği ve bununla ilgili davaların şer'i mahkemeleri fazlasıyla meşgul eden bir durum halini aldığı da görülmektedir.

İşte bu sıkıntıları konu alan bir belgemizden, XVIII. Yüzyıl başlarında Kastamonu'da 30-40 kez boyacı esnafının bulunduğu, ancak aynı yüzyıl sonlarında bu sayının 15'e kadar düştüğü ifade olunarak, duruma mütegalibe sınıfından bazı güçlü ve zalim kişilerin bu esnaftan zorla para tahsiline kalkmalarının sebep olduğu vurgulanarak, konunun çözülmesi ve huzurlarının sağlanması için mahkemeye müracaat ettiklerini görüyoruz. (Güzey, 2018; III/25) Bu konuyu içeren belgeden anlaşıldığına göre, mukataa emini dışında bazı zorbalara esnaftan tehditle ve haksız yolla vergi toplayınca, boyacı esnafının önemli bir kısmı işini devam ettirememiştir. Konunun biraz daha açığa kavuşmasına yardımcı olan aynı doğrultudaki bir diğer belgede de, (Güzey, 2018; III/25) Kastamonu kirpas mukataası emini varken, bir başkasının sanki mukataa emini imiş gibi boyacı esnafından vergi tahsiline girişmesiyle, durumun mahkemeye intikal ettirildiğinden bahsedilmektedir. Bu belgeye göre bez boyacıları mukataa emininin, esnaftan 68.740 akçe yıllık tahsilat yaptığı ve bunun 11.340 akçesinin kendi hakkı olduğu dile getirilmektedir.

Anadolu'nun en zengin orman bölgelerinden birinde yer alan kuzey-batı Anadolu yöresinin tabiat kaynakları ele alındığında, memleketin sahibi olan Osmanlı Devleti ve ona bağlı olarak bu yörede yaşamakta olan ahalinin ekonomik bakımdan bu doğal yapıdan yararlanmaması elbette düşünülemezdi.

Karadeniz kıyısında denizin hemen yakınında birkaç yüz metreden başlayan ormanlar, kıyıya paralel olarak tüm sahil kesimini kastetmekte ve tabii ki Kastamonu vilayeti dâhilindeki yoğun orman yapısı içerisindeki kıyıya paralel uzanan Ilgaz Dağları da bölgenin İç Anadolu ile olan bağlantısına set teşkil etmektedir. Kastamonu yöresindeki ormanların büyük çoğunluğunu iğne yapraklı ağaçlar oluştururken, bu ağaçların yarıya yakını karaçamdan meydana gelmektedir. Sarıçam, köknar, kayın, meşe, gürgen ve kestane gibi muhtelif ağaç cinsleri de mevcut-

tur. (Acar, 1991; 31-34) İşte böylesine zengin doğal kaynaklar, Osmanlı Devleti'nin daha öncesinde Anadolu'da mevcut olan devletlerde olduğu gibi hem tebaanın ihtiyaçlarını karşılamakta ve hem de Sinop Tersanesi'nde inşa edilen gemilerin yapımında bu kaynaklar kullanılmaktaydı. Ayrıca İnebolu ve Sinop limanlarından çok miktarda kereste ihracatının dış ülkelere yapıldığı bilinmektedir. İspanyol seyyah Clavijo İnebolu çevresinde, o havalideki en güzel kerestelerin bulunduğunu ve bunlardan gemi ile sair eşyaların yapıldığını nakletmektedir. Bölge dağlarından kesilen kerestenin bir kısmının Kızılırmak'ın kolları olan suyolları vasıtası ile Sinop tersanesine nakledildiğine dair kayıtlarda vardır. (Turan, 339 ve Uzunçarşılı; 1988, 448-449)

Mahalleler ve cinayet ile ilgili konuları işlediğimiz bölümlerde de ifade ettiğimiz gibi, Türk Devleti'nin sahip olduğu ormanların büyük bir kısmı, şimdi olduğu gibi o dönemde de Kastamonu vilayeti sınırları dâhilinde bulunuyordu. Bu ormanlarda mevcut çeşitli çam türlerinin, o günün yegâne inşaat malzemesi olan kereste ve ısınma ihtiyacını karşılayan odun haline dönüştürülmesi yanında, bu ihtiyaçların kontrollü ve düzenli bir şekilde giderilmesine yönelik ciddi tedbirler alınamaması yüzünden, Kastamonu ormanlarında büyük bir ağaç katliamının söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumla ilgili belgelerimizden birinde, Mergüze (bugünkü İhsangazi) de, Karaahmet, İncekiriş ve Sarıdağ adını taşıyan dağlardan 1718-1719 yıllarında 15.000 adet çam ve çok sayıda meyve ağacının kesildiğinden bahsedilişi, bizim bu iddiamızı doğrular mahiyettedir. (Güzey, 2018; III/26)

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız ticari faaliyetlerle meşgul olan Kastamonu esnafı arasında, zaman zaman ticaret şirketi=ortaklık (târık-ı mudârebe) yolu ile daha güçlü oluşumlar vücuda getirme teşebbüslerinde de bulunuluyordu. Kayıtların incelenişi sırasında rastladığımız bir belgede, bu şekilde oluşturulmuş bir ortaklığın 1.000 kuruş olan sermayesinin, bir yılda 140 kuruş nema (kâr) getirdiğinden bahsedilmektedir. (Güzey, 2018; II/26) Ancak bu tür ortaklıkların her zaman beklenen neticeyi vermediğine dair ifadelere de rastlıyoruz. Mesela, bir belgemizde yine ticari bir faaliyet için ortak olan iki kişiden birinin, İstanbul'a giderken yanına aldığı 40.250 kuruş ile ortadan kaybolması ve uzun müddet geri dönmemesi neticesinde, diğer ortağın yetkililere müracaat ederek, arkadaşının bulunması için emir çıkarttığını görüyoruz. (Güzey, 2018; II/10)

Bugüne kadar yapılan araştırmalara göre, incelediğimiz dönemde Osmanlı merkezî yönetiminin güçlenmesi ile beraber, ahi birliklerine yapılan müdahaleler neticesinde, esnaf arasındaki birlik düzeni sarsılmaya başlamış ve tayin ile atanan yiğitbaşılar da itibarlarını kaybetmişlerdir. Aslında Türk esnaf teşkilatının temelini teşkil eden ahilik sisteminde XVII. Yüzyıl sonlarına doğru bir gerileme devresine girilmiştir. Bu yıllarda kapitülasyonların verdiği imkânla, serbest dolaşım belgesi edinen yabancı tüccarlar vasıtasıyla batı sanayi ürünleri Anadolu pazarına girmişti. Bir yandan hammadde sıkıntısı çeken, bir yandan da ürettiği mala alıcı bulamayan Müslüman Türk esnafı, patente denilen ticari imtiyaz sahibi ecnebilerle rekabet edemeyince, giderek artan bir ekonomik kriz yaşadı. Bu krizle beraber

esnaf arasına iki grup girmiştir. Bunlardan biri sermaye sahipleri, diğerleri ise kendilerine esnafılık yapma hakkı verilen askerler ve köylülerdir. Loncalaşmış olan ahi birlikleri, köyden şehre yapılan göçlere karşı çıkmış, ancak bu göçe hükümet de engel olamamıştır. Diğer yandan Osmanlı ekonomisinin zayıflamasının bir sonucu olarak yeniçeri ve sipahiler sanat hayatına el atmışlar, bir fermanla da esnafılık haklarını almışlardır. Esnaflar arasına bu grupların katılması, onların ahi ahlak kaidelerine uymayan bir üretim ve ticari hayatı geliştirmeleri, ahi birliklerin gücünü yitirmesinde etkili olmuştur. Böylece başlayıp gelişen çözülme ile ahi birlikleri gedikler haline dönüşmüştür.¹⁵

Ahi teşkilatı XVIII. Yüzyıldan itibaren loncalaşarak sarsıntıya uğramasına rağmen Kastamonu esnafının, bozulmakta olan düzenini koruma uğrunda kendi aralarında, bugünkü kooperatifleşme sistemine benzer birtakım teşebbüslerde bulunduğunu görüyoruz. Bu bağlamda kayıtlarımız arasında rastladığımız bir belgede, Kastamonu'daki bez boyacıları esnafının yiğitbaşları ile birlikte mahkemeye müracaat ederek, Kastamonu dışından getirilen çiviti o zamana kadar ayrı ayrı ve farklı fiyatlarla almaları yüzünden aralarında birtakım ihtilaflar çıktığını belirttikleri, müracaat tarihlerinden sonra dışarıdan Kastamonu'ya getirilen çivitin müştereken ve tek fiyata alınması hususunda sözleştikleri görülmektedir. Yine bir başka belgemizde de basmacılar esnafı aralarında bir ittifak oluşturarak, zarara uğramamak için tedbir almışlardır. (Güzey, 2018; III/27) Bir belgemizde de İskilip'ten Kastamonu'ya helva getiren birinin, helvacılık konusunda ehil olmayanlara izinsiz toptan satış yaptığı anlaşılınca, altısının ismi kayıtlı çok sayıdaki Kastamonu helvacı esnafı, mahkemeye yaptıkları müracaatlarında bu ticaretin usulsüzlüğünü şikâyet etmektedirler. Neticede şer'iyeye mahkemesi, helvacılık sanatıyla alakası olmayanların bu sahadaki faaliyetlerinin engellenmesi kararına varmıştır.

İki ayrı belgemizde ise, huffaf (ayakkabıcı) ve kazancı esnafının aralarından seçtikleri kethüda ve yiğitbaşları ile ilgili kayıtları bulunuşu, (Güzey, 2018; III/28) şimdiye kadarki araştırmalarda yiğitbaşlarının XVII. Yüzyıl sonlarından itibaren, atama yoluyla görevlendirilmekte olduğu doğrultusundaki ifadelere şüphe ile bakmamıza sebep olmaktadır.

Gerek zikrettiğimiz bu belgeler ve gerekse Şemsettin Sami'nin eserinde Kastamonu maddesindeki kayıtlardan yola çıkarak, Kastamonu'da XVIII. Yüzyıl başlarındaki genel bunalıma rağmen, aynı dönemde eskisi kadar olmasa da oldukça aktif bir ticari hareketliliğin bulunduğu, ipek, tütün, kendir, tiftik, çeşitli dokuma, kuru üryani eriği, pirinç, buğday ve canlı hayvan ihracatının Türkiye gelirlerinde ve Kastamonu'da önemli bir ağırlığının bulunduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Yine bu belgelerimizdeki verilerden yola çıkarak, asırlardır ödediği vergiler ve üretime katkılarıyla Kastamonu'nun maddi açıdan devletine büyük girdiler sağlamasına, açılan savaşlarda binlerce evladını şehit vermesine rağmen, devlet yatırımlarından hak ettiği payı alabildiği doğrultusunda bir tek belgeye rastlayamadığımızı da ifade

¹⁵ Konu hakkında daha geniş bilgi için, bkz. Ersoy Taşdemirci, "Ahiilik Kültüründe Mesleki ve Teknik Eğitim", Türk Yurdu Dergisi, s.625, Ekim-1992, Ankara

etmeliyiz. İşte bu anlamda, değil Anadolu'nun batısındaki Bursa, Manisa, Aydın ve Antalya gibi kentler, doğu vilayetleriyle bile boy ölçüşemeyecek derecede mahrumiyete terk edildiği gözler önündedir.

Sonuç:

Mahalleleri oluşturan ailelerin, hem kendi mahalle mensupları ve hem de diğer mahallelerin sakinleriyle sıkı bir ilişki içinde oldukları anlaşılmaktadır. Bu ilişki doğrultusunda aileler, birbirlerini genelde lakaplarıyla tanıyorlar ve münasebetlerini bu doğrultuda devam ettiriyorlardı.

İslâm Dünyası'nın önemli bir kısmında uygulanma imkânı bulan Hanefî görüşünü dikkate alırsak, İslâm Hukuk'unda Mehîr'in kadını hem evliliğe ısındırmak ve hem de ona belli bir mali güç kazandırmak düşüncesiyle getirilmiş olduğunu söylememiz gerekir. Özellikle kocanın sahip olduğu tek taraflı irade beyanıyla boşama yetkisini kötüye kullanması durumunda, kadın böyle bir mali imkânla fazlasıyla ihtiyaç duyacaktır. Boşanma hakkının suiistimal edildiği bölgelerde Mehîr miktarının yüksek tutularak, bu suiistimale belirli ölçüde engel olunması da, Mehîr'in kadına ve evlilik birliğine kazandırdığı bir başka avantaj olmaktadır.

Selçuklular zamanında beri Anadolu bir ticaret merkezi konumunda idi. Özellikle, milletler arası ticaretten büyük girdiler sağlayan Anadolu insanı, Erzurum üzerinden, İran ve Uzakdoğu; Diyarbakır üzerinden, Bağdat ve Basra; Adana üzerinden, Şam ve Mısır taraflarıyla daimi bir ticari münasebet içindeyken, Antalya ve Alanya'dan başlayıp, Konya-Ankara ve Çankırı yoluyla Kırım'a ya da diğer Kuzey ve Batı Karadeniz limanlarıyla ticari bağlantısını devam ettiriyordu. (Akdağ, 1977; I/35 En önemlilerini ifade ettiğimiz bu yollarda daima kalabalık kervan kabileleri aralıksız mal ve eşya taşıdıklarından, soygunlara ve tehlikelere karşı tedbir almak ve yolcuların gece konaklayacakları menziller inşa etmek mecburiyeti hâsıl olmuştur. Bu yüzden en uygun yerlere bugün bazılarının harabelerini, bazılarının ise halen ayakta duran muhteşem mimarilerini gördüğümüz han ve kervansaraylar yaptırılmıştır. Ayrıca şehir merkezlerinde de ticari faaliyetlerin yürütülmesi için inşa edilen bu hanlarda, küçük çapta faaliyet gösteren çok sayıda sanat erbabı da bulunmaktaydı. Şemsettin Sami eserinde Kastamonu şehri için şu satırlara yer vermektedir: "1919 dükkan ve mağaza, 45 han, 15 hamam, 2 imaret ve bedesteni, 28 fırını, 3 su değirmeni, 4 kiremithanesi, müteaddid debbâğhaneleri vardır. .... Meşhur olan üryani eriği ile misket elması ve sebzeleri envâî çeşittir.

Sicil kayıtlarımızdan edindiğimiz bilgilere göre Kefe, Antalya, Kütahya, Kayseri, Erzurum, Çorun, Akhisar ve Ürgüp gibi yörelerden Kastamonu'ya ticaret için gelen ve bu ticaretinde tahıl ürünlerinden, at, koyun ve keçiye; dokuma mamullerinden, kuru meyve ve sebze kadar çeşitli mal alımında bulunan tüccarların sayısındaki fazlalık oldukça dikkat çekicidir. Bunun yanında Kastamonulu tüccarlarında ticaret maksadıyla İstanbul, İzmir, Kefe, Sofya, Razgrat, Vidin, Özi,

Belgrad ve Bender gibi şehirlere gidişleriyle ilgili kayıtlara rastlayışımız sebebiyle, onların iç ticareten daha çok Avrupa ve Kırım'a yönelik ticareti tercih ettiklerini söyleyebiliriz.

Kaynakça:

ABDULKADİROĞLU Abdülkerim, “*Kastamonu’da Medfûn Evliyadan Bazısı Hakkında Yeni Vesika*”, Türk Yurdu Dergisi, Şubat 1987.

ACAR Fethi, “*Kastamonu*”, Ankara, Eylül 1991.

AKDAĞ Mustafa, “*Türkiye’nin İktisadi ve ictimâî tarihi*”, Cem Basımevi, İstanbul 1977.

BİLMEN Ömer Nasuhi, “*Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*”, Bilmen Basımevi, İstanbul 1968.

BUSBECQ G. de, “*Kânûnî Devrinde Bir Sefîrin Hâtıratı (Türk Mektupları)*”, Serden Geçti Neşriyat, ANKARA 1943.

CERASI Maurice M., “*Osmanlı Kenti, Osmanlı İmparatorluğu’nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi*”, (Çeviren Aslı Ataöv), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.

CUMBUR Müjgân, “*Kastamonu tarihinde Ahiler Ve Esnaf Kuruluşları, Tebliğ, Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu*”, s. 7-15, Ankara 1989.

DARKOT Besim, İslâm Ansiklopedisi, *Kastamonu maddesi*, Ankara 1971

GÜZEY Ahmet Rifat, “*Kastamonu 411/1 No’lu Şer’iyye Sicili (1687-1689)*”, Ankara 1994.

GÜZEY Ahmet Rifat, “*Şer’iyye Sicilleri’ne Göre XVII. Yüzyıl Sonları – XVIII. Yüzyıl Başlarında Kastamonu*” (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2001.

GÜZEY Ahmet Rifat, (2018 Türk Dünyası Kültür Başkenti Armağanı) “*Kastamonu’nun 1687-1730 Yılları Arasındaki (Şer’iyye Sicilleri Kaynaklı) Sosyal Hayatı (Aile Yapısı, Sülaleler, Mahalleler, Köyler) II ve III*, Gazi Kitabevi 2018.

İNALCIK Halil, “*Osmanlı Pamuklu Pazarının Hindistan ve İngiltere Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü*”, ODTÜ, Gelişme Dergisi, Özel Sayı (1979-80), 1-66. “*Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi üzerinde Arşiv Çalışmaları*”, İncelemeler, Eren Yayınları, İstanbul 1993

İNALCIK Halil, “*XV. Asır Türkiye İktisadî ve İctimâî Tarihi Kaynakları*”, İÜ. İFM, No. 15/1-4 (1953-54)

KANKAL Ahmet, “*Fetihten XVI. Yüzyılın Sonuna Kadar Kastamonu Şehrinde İskân ve Nüfusa Dair Genel Gözlemler*”, Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu (21-23 Mayıs 2000 Kastamonu) Bildirileri, *Kastamonu* 1989.

KOPRAMAN K. Yaşar, “*Memluk Kayıtlarına Göre XV. Yüzyılda Kastamonu ve Çevresi, (Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu) Tebliğler*”.

ORTAYLI İlber, “*Anadolu’da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler*”, Âile Yayınları I. (Derleyen: B. Dikeçligil, A. Çiğdem), Ankara 1991.

ORTAYLI İlber, “*XVI. yüzyıl Alman Seyahatnamelerindeki Bilgiler Üzerine*”, SBF Dergisi, c. XXVII, Ankara 1973.

ÖZKAYA Yücel, “*XVIII. yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*”, Ankara, 1990

ÖZTUNA Yılmaz, “*Büyük Türkiye Tarihi*”, Ötüken Yayınevi.

ÖZTUNA Yılmaz, “*Osmanlı Devleti Tarihi*”, Editör Eklemeddin İhsanoğlu, Feza Gazetecilik AŞ. İstanbul 1999.

PARMAKSIZOĞLU İsmet, “İbn-i Battuta Seyahatnamesinden Seçmeler”, İstanbul 1971.

SAMİ Şemseddin, *Kamusu'l-a'lâm*, İstanbul 1306 (1890).

SÜMER Faruk, “*Oğuzlar*”, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Ankara 1972.

TAŞDEMİRCİ Ersoy, “*Ahilik Kültüründe Mesleki ve Teknik Eğitim*”, Türk Yurdu Dergisi, Ankara (Ekim)1992.

TOSUNOĞLU Ayşe, XVI. yüzyılda Kastamonu Tahrir Kayıtları, Doktora Tezi, İstanbul 1996.

TURAN Osman, “*Selçuklular Zamanında Türkiye*”, (İbn-i Said el-mağribi, 104-128’den naklen. Ötüken Neşriyat.

TURAN Refik, “*Selçuklular Döneminde Kastamonu, Tebliğ, Türk Tarihinde Ve Kültüründe Kastamonu*”, Ankara 1989

UZUNÇARŞILI İ. Hakkı, “*Osmanlı Devleti’nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*”, TTK, Ankara 1988.

YAKUPOĞLU Cevdet, “İsfendiyar-bey Zamanı”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999.

İLMİHÂL II, (İslâm ve Toplum), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1999.

İslâm Ansiklopedisi (Komisyon), MEB, Ankara 1973.

Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler, Kastamonu 1989.

Genişletilmiş Özet:

Genel bir devlet karakterine sahip Türkler'in kurduğu bir devlet olan Osmanlı İmparatorluğu şehirlerinde mahalleler başlangıçta aynı tarzdadır ve hepsi bir dinî yapının çevresinde düzenlenmiştir. O günün şartlarında Kastamonu şehrindeki yayılımın Güney-Kuzey istikametinde bugünkü Gazi Stadyumu ile Kışla Parkı arasında; Doğu-Batı istikametinde ise Ahmet Dede Kabristanı ile Okmeydanı Kabristanı arasında, mevcuda yaklaşan bir alan ihtiva ettiğini söylemek pek zor olmasa gerekir. Devleti teşkil eden şehirlerin mahallelerinde çoğunlukla ve özellikle de Müslüman cemaat arasında bir kurucu, karizmatik bir dini lider veya sadece serveti, ya da otoritesi için saygı duyulan bir kişi bulunurdu. Mahalleler asırlar boyunca yer adlarının da şahitlik ettiği gibi, belki de başlangıçta etnik, kabilesel ve dinî homojenliklerin sayesinde bir anlamda özelliklerini korumuşlardır. Mahalleleri oluşturan ailelerin, hem kendi mahalle mensupları ve hem de diğer mahallelerin sakinleriyle sıkı bir ilişki içinde oldukları anlaşılmaktadır. Bu ilişki doğrultusunda aileler, birbirlerini genelde lakaplarıyla tanıyorlar ve münasebetlerini bu doğrultuda devam ettiriyorlardı.

1300'lü Yılların başlarında Kastamonu'dan geçen ünlü gezgin İbn-i Battuta Kastamonu'yu, "güzel ve büyük bir şehir..." (Darkot, 1971: IV/401) olarak tanımlamaktadır. Genellikle Ahi zaviyelerinde konaklayan bu seyyah (Cumbur, 1989: 7/15) "Tuhfetü'n-nuzzâr, fi garâibi,l-emsar ve acâibi'l-esfâr" adlı seyahatnamesinde Kastamonu'yu şöyle tanıtır;

"Bu Şehir Anadolu'nun en büyük ve en güzel beldelerinden biridir. Yaşamak için Pek Çok kolaylıkları olan, eşya fiyatlarının en ucuz olduğu yerler arasında bulunmaktadır", Bu Şehirde 40 gün kaldık, iki dirhem (gümüş para) vererek besili bir koyun alıyor ve Yine iki dirhemle bize yetecek kadar. Ekmek sağlıyorduk. Bu nevale bizlere tam bir gün yetiyordu. Kafemiz on iki kişi olup, iki dirhemlik bal helvası alsak doyuyorduk, Bir dirhemlik kestane ile ceviz aldık mı, hepimiz yesek dahi yine de artıyordu, kışın en Şiddetli günlerini geçirdiğimiz halde bir yük odunu tek bir dirhemle satın almak mümkün idi. Bugüne kadar dolaştığım bunca bu şehir kadar ucuzuna** rast gelmemiştim." (Parmaksızoğlu, 1971: 60)

Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı toplumunda da aynı dönem toplumu insanlar, dinlerinin buyruklarına ve tarihî süreç içinde oluşan örf, âdet ve geleneklerinden doğan ilkelere göre düşünürler, konuşurlar, hareket ederler, işlerini yürütür, evlenir, mal-mülk edinir, mîras bırakırlar ve ölürlerdi. Bu temel prensiplere rağmen, toplumun değişik kesimleri, bilgi ve görgü seviyelerine ve içinde buldukları ortamların değişik şartlarına göre ayrı hayat tarzlarına sahiptiler. Bu sebeple Osmanlı toplumundaki gündelik hayatın, incelenen toplum birimlerinin kendi yapıları çerçevesinde ele alınması uygun olacaktır.

Mahkeme kayıtlarına intikal eden belgelerden yola çıkarak, ana ve babaların çocuklarını evlendirme teşebbüsleri konusunda, ilk karar mercii konumunda hareket ettiklerini rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak evlenecek gençler için adayların,

yakın akraba olmayan ailelerden tespit edildiğini ileri sürmemize sebep olacak saiklere sıkça rastlıyoruz.

1687-1715 yılları arasını kapsayan incelediğimiz Şer'iyye Sicil Defterlerindeki kararlar arasında rastladığımız 32 adet boşanma kaydında, ayrılma gerekçelerinin çeşitliliği oldukça dikkat çekicidir. Bu gerekçeler arasında en önemli sebebin, eşler arasındaki aşırı geçimsizlik ve İslâm Dini'nin hassasiyetle engel olunması doğrultusundaki beyanlarına rağmen, kocanın karısını dövmesi olarak görülüşü, yüzlerce yıl evvelinde de kadınlarımızın kendilerini ezdirmeme anlayış ve zindeliğine yorumlanabilir.

Belgelerimiz arasında halkın eğlence hayatıyla ilgili net bilgiler veren ifadelere rastlanılmamakla birlikte, eğlenme ihtiyacının topluma yönelik bir teşebbüsle giderilmeyip, özel çabalarla telafi edilmeye çalışıldığına dair işaretler görüyoruz. O günün şartlarında şimdi olduğu gibi Kastamonu'daki her yörenin harikulâde tabii güzelliği, özel bir mesire yeri ihtiyacını ortaya çıkartmamakla birlikte, özellikle kötü ve ahlaksız kesim arasında yaygın olan içki tüketiminde, içki içme alışkanlığı olan kişilerin çevre baskılarından kurtulmak gayesiyle, şehir dışındaki bazı mevkiilere gittikleri anlaşılmaktadır.

Bunun dışında yaz günlerinde eğlenmek için, Kastamonu halkının İnebolu'ya gittiği ve burada denize girerek eğlendiği, kayıtlarımızdaki denizde boğulma ile ilgili ifadelerden anlaşılmaktadır.

Kış günlerinde ise, Kastamonu'ya bolca yağın karın çevreyi kaplaması sonrası, halkın kayak yaparak eğlendiği ve bu eğlence şekli için de şimdiki Hisarardı-Gümüşlüce (Gümüşlü Hoca) mevkiindeki tepeleri seçtiğini tespit ettik.

Selçuklular zamanında beri Anadolu bir ticaret merkezi konumunda idi. bu yollarda daima kalabalık kervan kafileri aralıksız mal ve eşya taşıdıklarından, soygunlara ve tehlikelere karşı tedbir almak ve yolcuların gece konaklayacakları menziller inşa etmek mecburiyeti hâsıl olmuştur. Bu yüzden en uygun yerlere bugün bazılarının harabelerini, bazılarının ise halen ayakta duran muhteşem mimarilerini gördüğümüz han ve kervansaraylar yaptırılmıştır. Ayrıca şehir merkezlerinde de ticari faaliyetlerin yürütülmesi için inşa edilen bu hanlarda, küçük çapta faaliyet gösteren çok sayıda sanat erbabı da bulunmaktaydı. Kastamonu'daki üretim konusu ile ilgili olarak ayrıca Küre bakır madenlerinin de, Osmanlı Türk Cihan Devletinde özellikle askeri mühimmat ve mutfak malzemeleri açısından ne kadar büyük bir önem arz ettiği de bilinmektedir.

Anadolu'nun en zengin orman bölgelerinden birinde yer alan kuzey-batı Anadolu yöresinin tabiat kaynakları ele alındığında, memleketin sahibi olan Osmanlı Devleti ve ona bağlı olarak bu yörede yaşamakta olan ahalinin ekonomik bakımdan bu doğal yapıdan yararlanmaması elbette düşünülemezdi. Kastamonu yöresindeki ormanların büyük çoğunluğunu iğne yapraklı ağaçlar oluştururken, bu ağaçların yarıya yakını karaçamdan meydana gelmektedir. Sarıçam, köknar, kayın, meşe, gürgen ve kestane gibi muhtelif ağaç cinsleri de mevcuttur.

Araştırmamızda Kastamonu özelinde XVII. yüzyıl sonu ve XVIII. yüzyıl başlarında mahkeme kayıtlarından yola çıkılarak; şehir yapısı, mahalleler, aileler ile lakapları, ailenin oluşumu ve evlenme-boşanma olayları yanında, şehrin ekonomisi incelenmeye çalışılmıştır.

Extended Abstract:

Streets of cities were isostructural and built within the terms of religious belief in Ottoman Empire that was established by Turkic people. It wouldn't be wrong to say that expansion of Kastamonu was between Kışla Park and Gazi stadium from North to South; Ahmet Dede cemetery and Okmeydanı cemetery from East to West direction in conditions of those days. Especially a founder among Muslim community, charismatic religious leader or persona grata settled in these neighborhoods. Streets maintained their characteristics through religious, tribal and ethnic homogeneity from beginning as place names testified. We can observe from the records that there was a strong relationship between the families that integrate a neighborhood. Those families used to know each other from nicknames and was in communication in line with this relationship. Peoples of the same period in Ottoman thought, spoke, behaved, conducted business, married, acquired property, legated and died with regard to the orders of religion and tradition such in European countries. Various segments in society had different ways of life according to knowledge, experience and environmental conditions albeit these fundamentals. Daily life in Ottoman society has to be evaluated according to the social units for this reason.

Ibn Battuta, a famous traveler, who passed through Kastamonu described this province as a "beautiful and big city" in early 1300's. He used to stay at Akhi zaviyah and introduced Kastamonu in his travel book "Tuhfet'un nuzzar, fi garaib al-emsar and acaib al-esfar" as;

"This province is one of the biggest and most nice cities in Anatolia. Convenience of life style and cheapness are striking features. We stayed 40 days in this province, can buy fattened sheep or sufficient bread for two dirhams. This chow is sufficient for day long. Two dirhams of honey halwa is also sufficient to satisfy 12 persons group. One dirham of chestnut and walnut keep us satisfied. Also 1 dirham was enough to buy wood to keep us warm in such days of heavy winter. I never saw a city as cheap as Kastamonu".

We can easily claim from the documents of law court that parents have a voice for decision of marriage for their children. We also observed many inducements for marriage of unrelated teen.

Another obtrusive point for decisions of divorcement in court records between 1687 and 1715 was variety of reasons for 32 annulment of marriage. Most common reason for divorce decisions in those records are excessive lack of harmony and

hinder to islamic lifestyle which considered as commit of violence. This sense could be accepted as recognition of women rights centuries old.

Despite the fact that no particular expressions found for nightlife in our documents, we can assume that people tried to meet this need particularly. In conditions of that time, as is now, extraordinary natural beauty of Kastamonu satisfied the need of people for recreation area. Therefore, people who has drinking habit benefit from this characteristic of Kastamonu and used to go such places upstate to get rid of social pressure since this habit approved as immoralist course of action. We can also comprehend from the statements about drowning records that people of Kastamonu used to go to İnebolu for swimming and having good time in summer time. Skiing was the most common source of amusement in Winter and hills in Hisarardı-Gümüşlüce region was the most favourite place for this activity.

Anatolia was a trade center since from Seljuq Empire and construction of rest stops on trade routes was a prerequisite to take measure against robbery and other various threats since big camel trades carry good and objects continuously. Inn and caravansaries exhibit brilliant architecture built in most appropriate places and some of them are still standing since then. A large number of handicraftsmen on a small scale used to carry on a business in these inns to conduct an on-going activity. It is also well known that copper mines in Küre district had a prime importance for Ottoman Empire in terms of ammunition and kitchen equipment.

It was obviously unimaginable to suppose for owner of the region, Ottoman Empire, and its citizens not to gain favor from one of the richest forests area in North east Anatolia. Most common specie in the forest of Kastamonu region was coniferous tree whereas about a half of them was black pine. Rest of these species was scotch pine, fir, common beech, oak, European hornbeam and chestnut.

Configuration of the city, neighborhood, families and their nicknames, composition of families, marriage-divorcement events and also economy of the city specific to Kastamonu for late 17th and early 18th centuries was investigated in this research.